

Міністерство освіти і науки України
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Економічний факультет
Кафедра обліку і оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

КОНТРОЛЬ ВИТРАТ І ФОРМУВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМТСТВА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

виконав:

студент спеціальності
071 «Облік і оподаткування»
Височан Діана Сергіївна

науковий керівник:

д.е.н., проф. Баланюк І.Ф.

рецензент:

д.е.н., проф. Левандівський О.Т.

Івано-Франківськ – 2025

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Економічний факультет
Кафедра обліку і оподаткування
Другий (магістерський) рівень вищої освіти
Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри: Баланюк І.Ф.

«07» листопада 2024р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТА

Височан Діани Сергіївни

1. Тема роботи: Контроль витрат і формування собівартості продукції підприємства харчової промисловості

Керівник роботи: д.е.н., проф. Баланюк Іван Федорович

2. Перелік питань, які потрібно розробити: Теоретичні засади організації контролю витрат на підприємстві; Економічна сутність витрат і собівартості продукції; Класифікація витрат та їх роль у формуванні собівартості продукції; Аналіз складу, структури та динаміки витрат на підприємстві; Оцінка ефективності системи контролю витрат і формування собівартості продукції на підприємстві; Економічна ефективність функціонування системи контролю витрат і собівартості продукції; Удосконалення методики контролю витрат на підприємстві; Шляхи зниження собівартості продукції в умовах сучасного ринку.

3. Дата видачі завдання: «04» грудня 2024р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНТРОЛЮ ВИТРАТ І ФОРМУВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА	17.03.2025 р.	Виконано
2	РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ ВИТРАТ І СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ	27.06.2025 р.	Виконано
3	РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КОНТРОЛЮ ВИТРАТ І ЗНИЖЕННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ	14.11.2025 р.	Виконано

Студент: _____ Височан Діана Сергіївна

Керівник роботи: _____ Баланюк Іван Федорович

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНТРОЛЮ ВИТРАТ І ФОРМУВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА.....	7
1.1. Теоретичні засади організації контролю витрат на підприємстві.....	7
1.2. Економічна сутність витрат і собівартості продукції.....	15
1.3. Класифікація витрат та їх роль у формуванні собівартості продукції.....	20
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ ВИТРАТ І СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ.....	25
2.1. Аналіз складу, структури та динаміки витрат на підприємстві.....	25
2.2. Оцінка ефективності системи контролю витрат і формування собівартості продукції на підприємстві.....	33
2.3. Економічна ефективність функціонування системи контролю витрат і собівартості продукції.....	43
Висновки до розділу 2.....	52
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КОНТРОЛЮ ВИТРАТ І ЗНИЖЕННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ.....	54
3.1. Удосконалення методики контролю витрат на підприємстві.....	54
3.2. Шляхи зниження собівартості продукції в умовах сучасного ринку.....	64
Висновки до розділу 3.....	69
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ.....	79

ВСТУП

В умовах зростаючої конкуренції, нестабільності економічного середовища та підвищення вимог споживачів до якості продукції особливої ваги набуває ефективне управління витратами та формування собівартості продукції підприємств харчової промисловості. Саме собівартість виступає одним із найважливіших показників, що визначає рівень економічної ефективності виробництва, впливає на прибутковість, конкурентоспроможність та фінансову стійкість підприємства.

Контроль витрат у сучасних умовах господарювання є не лише засобом облікового спостереження, але й важливим управлінським інструментом, який забезпечує виявлення резервів зниження витрат, оптимізацію структури собівартості та підвищення результативності використання ресурсів.

Актуальність теми зумовлена тим, що підприємства харчової промисловості функціонують у динамічному середовищі з високим рівнем цінових коливань, енергетичних витрат і вартості сировини. У таких умовах ефективна система контролю витрат стає ключовим фактором забезпечення стабільності діяльності, підвищення рентабельності та збереження конкурентних позицій на внутрішньому й зовнішньому ринках. Раціональна організація контролю витрат сприяє зниженню виробничих витрат, покращенню структури собівартості, а також підвищенню загальної ефективності управління фінансово-господарською діяльністю підприємства.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад, проведення аналітичної оцінки та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи контролю витрат і формування собівартості продукції підприємства харчової промисловості. Для досягнення поставленої мети в роботі визначено такі **завдання дослідження**:

- розкрити теоретичні засади організації контролю витрат на підприємстві;
- дослідити економічну сутність витрат і собівартості продукції;

- проаналізувати класифікацію витрат та їх роль у формуванні собівартості;
- здійснити аналіз складу, структури та динаміки витрат підприємства;
- оцінити ефективність системи контролю витрат і механізмів формування собівартості;
- визначити економічну ефективність функціонування системи контролю витрат на підприємстві;
- запропонувати напрями вдосконалення контролю витрат і шляхи зниження собівартості продукції.

Об'єктом дослідження є процес формування та контролю витрат виробництва на підприємствах харчової промисловості. **Предметом дослідження** є теоретичні, методичні та практичні аспекти організації системи контролю витрат і формування собівартості продукції в умовах сучасного ринку.

Для досягнення поставлених цілей застосовано комплекс **методів дослідження**, зокрема: загальнонаукові методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення), для вивчення теоретичних аспектів контролю витрат; економіко-статистичні методи, для аналізу складу, структури та динаміки витрат; порівняльний і факторний аналіз, для виявлення тенденцій і резервів зниження собівартості; метод економічного моделювання та прогнозування, для оцінки ефективності впровадження заходів з оптимізації витрат; графічні та табличні методи візуалізації, для наочного подання результатів аналізу та висновків.

Дослідження дипломної роботи контролю витрат і формування собівартості продукції проведено на підприємстві ТОВ «Хотінь-Хліб».

Обсяг та структура дослідження складається з 81 сторінок, 19 таблиць, 4 рисунків, використано 333 джерела та 1 додаток.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНТРОЛЮ ВИТРАТ І ФОРМУВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Теоретичні засади організації контролю витрат на підприємстві

Контроль витрат є важливою складовою системи управління підприємством і виступає ефективним інструментом забезпечення його фінансової стабільності, конкурентоспроможності та прибутковості. В умовах ринкової економіки підприємства постійно стикаються з необхідністю оптимізації витрат, раціонального використання ресурсів і забезпечення максимальної віддачі від кожної гривні вкладених коштів. Саме тому належна організація контролю витрат набуває особливого значення у системі бухгалтерського обліку та управління.

З теоретичної точки зору контроль витрат можна розглядати як сукупність методів, прийомів і процедур, спрямованих на виявлення, попередження та усунення нераціональних витрат у процесі господарської діяльності. Його основна мета полягає у забезпеченні достовірності облікових даних, своєчасному виявленні відхилень від установлених норм, кошторисів чи планових показників і прийнятті відповідних управлінських рішень.

Контроль витрат на підприємстві в теоретичній основі розглядає низка вітчизняних науковців, так Кравченко М.В. виділяє, що у сучасних умовах динамічного розвитку економічних процесів успішна робота кожного підприємства багато в чому залежить від аналітичної та оперативної інформації, яка характеризує реальний стан фінансово-господарських процесів [1]. Бондаренко Н.М. визначає, що важливе значення в економічному контролі підприємства має дослідження витрат, які утворюються у процесі формування та використання ресурсів для досягнення певної мети [2].

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [3] відповідальність за організацію внутрішньогосподарського контролю покладається на керівника підприємства.

Керівник повинен визначити коло суб'єктів контролю, повноваження яких закріплюються посадовими інструкціями. Діяльність контрольного органу чи контролюючих осіб має здійснюватися на підприємстві відповідно до Статуту підприємства, а також Положення про організацію внутрішньогосподарського контролю на підприємстві.

Загалом, наукові підходи до контролю витрат базуються на поєднанні елементів бухгалтерського, фінансового та управлінського обліку. Контроль виступає заключним етапом управлінського циклу, забезпечуючи зворотний зв'язок між плануванням, обліком і аналізом. Основним завданням системи контролю є забезпечення достовірної інформації про рівень, структуру та динаміку витрат, а також оцінка ефективності використання ресурсів у процесі виробництва. Зміст та очікування від основних завдань системи зведемо до табл.1.1.

Таблиця 1.1

Основні завдання контролю витрат на підприємстві

Завдання контролю	Зміст завдання	Очікуваний результат
Забезпечення достовірності даних	Перевірка правильності відображення витрат у бухгалтерському обліку	Підвищення якості управлінської інформації
Виявлення відхилень від планових показників	Порівняння фактичних витрат із кошторисами та нормами	Можливість своєчасного реагування
Аналіз ефективності використання ресурсів	Оцінка раціональності витрат за центрами відповідальності	Зниження собівартості продукції
Визначення резервів економії	Пошук невикористаних можливостей для оптимізації витрат	Зростання прибутковості підприємства
Підвищення фінансової дисципліни	Контроль дотримання бюджетних та кошторисних обмежень	Зменшення нецільових витрат

Джерело: [1,2]

Важливе місце у системі контролю посідають його принципи, серед яких: системність; комплексність; безперервність; оперативність; об'єктивність і

достовірність; економічна доцільність. Зміст та практичне значення принципів зведемо до табл.1.2.

Таблиця 1.2

Принципи організації системи контролю витрат

Принципи	Зміст	Практичне значення
Системність	Контроль охоплює всі етапи виробничо-господарського процесу	Забезпечує комплексне управління витратами
Безперервність	Контроль здійснюється регулярно, а не епізодично	Гарантує своєчасне виявлення відхилень
Об'єктивність	Використання достовірної, документально підтвердженої інформації	Підвищує точність висновків
Комплексність	Узгодження внутрішнього, зовнішнього та управлінського контролю	Дає можливість оцінити витрати з різних позицій
Економічність	Контроль має бути доцільним щодо витрат на його проведення	Забезпечує оптимальність контрольних процедур

Джерело: [1,2]

Організація контролю витрат передбачає формування єдиної системи взаємопов'язаних елементів, що включає об'єкти, суб'єкти, інформаційне забезпечення, методи та процедури контролю. Об'єктами контролю виступають витрати підприємства за статтями калькуляції, центрами відповідальності, видами діяльності, окремими проектами чи продуктами.

Суб'єктами контролю є керівники різних рівнів управління, бухгалтерські служби, економічні відділи, внутрішні аудитори. Інформаційна база формується на основі даних бухгалтерського, управлінського та податкового обліку, а також оперативної звітності.

Методологічна основа контролю витрат включає використання таких методів, як:

- порівняльний аналіз (зіставлення фактичних і планових показників);
- факторний аналіз (визначення впливу окремих чинників на рівень витрат);
- документальна перевірка (оцінка правильності оформлення первинних документів і достовірності даних);

- економіко-математичні методи (моделювання взаємозв'язків витрат і обсягів виробництва);
- нормативний метод (контроль відповідності витрат установленим нормам і кошторисам).

За дослідженнями науковців, контроль витрат на підприємстві передбачає використання різних методичних прийомів і процедур, спрямованих на забезпечення ефективного використання ресурсів і дотримання фінансової дисципліни [2,4]:

- перевірка витрат за статтями та елементами з використанням планових і нормативних показників, визначених у бізнес-планах або виробничих завданнях. У ході такої перевірки встановлюються відхилення фактичних витрат від запланованих параметрів, визначаються чинники, що зумовили ці відхилення, та розробляються заходи щодо запобігання негативним тенденціям;

- перевірка та коригування бюджетів витрат підприємства загалом і його окремих структурних підрозділів. Бюджетування дозволяє виявити резерви економії та забезпечити раціональне використання ресурсів. Ефективність цього інструменту полягає в тому, що навіть незначне скорочення витрат у межах одного підрозділу може забезпечити суттєву економію у масштабах усього підприємства;

- факторний аналіз, який дозволяє визначити вплив окремих факторів на рівень витрат на виробництво продукції, виконання робіт або надання послуг. Складність цього методу полягає не лише у виявленні негативних факторів, але й у розробленні заходів щодо нейтралізації їх впливу та запобігання повторенню подібних ситуацій у майбутньому;

- важливою формою контролю виступає фактичний огляд місць виробництва, зберігання та реалізації продукції. Його метою є перевірка реальності та доцільності здійснених витрат. Фактичний контроль доповнює документальний і має перевагу в тому, що дозволяє безпосередньо на місці виявити порушення та оперативно усунути їх;

- проведення інвентаризації витрат незавершеного виробництва, яку доцільно здійснювати щонайменше один раз на рік. Така перевірка дає змогу контролювати динаміку виробничих обсягів, достовірність даних про залишки та відповідність облікової інформації реальному стану виробництва;

- документальна ревізія витрат, що передбачає детальне дослідження господарських операцій на основі первинних документів, облікових регістрів і звітності. Цей метод застосовується у випадках, коли існують ознаки порушень або зловживань. Метою ревізії є встановлення тривалості порушень, виявлення винних осіб та визначення розміру збитків;

- зустрічна перевірка, що полягає у зіставленні однакових показників у різних первинних документах, звітах та реєстрах. Цей метод є ефективним для виявлення випадків фальсифікації або викривлення даних про господарські операції;

- внутрішньогосподарське розслідування, спрямоване на оцінку законності та доцільності окремих витрат. Такі розслідування мають як профілактичний, так і локалізаційний характер: вони дозволяють своєчасно виявити й усунути незначні порушення до того, як вони переростуть у масштабні зловживання;

- в окремих випадках виникають господарські суперечки між структурними підрозділами підприємства, пов'язані з розподілом витрат, якістю або ефективністю виконаних робіт. Їх доцільно вирішувати за участю тимчасових комісій або внутрішніх контрольних груп, що сприяє підтриманню об'єктивності та дисципліни;

- ефективним інструментом контролю є також система управління за центрами відповідальності, яка передбачає закріплення відповідальності за формування і використання витрат за конкретними підрозділами або посадовими особами. Це підвищує зацікавленість працівників у зниженні витрат та раціональному використанні ресурсів;

- доповненням до цього є метод самоконтролю, який ґрунтується на особистій відповідальності працівників за законність, доцільність і

економічність витрат у межах їхніх функціональних обов'язків. Самоконтроль сприяє формуванню культури ощадливості та підвищує загальний рівень ефективності управління витратами.

Витрати на виробництво є найбільш важливими у формуванні прибутку підприємства і його оподаткуванні. Помилки, пов'язані з обліком витрат на виробництво, можливі на будь-якому етапі господарських відносин – від моменту підписання господарського договору до випуску продукції. Тому під час формування програми внутрішнього контролю витрат виробництва необхідно визначити ті моменти виробничого циклу, на які варто звернути увагу під час перевірки: випуск готової продукції; визначення собівартості виробленої продукції; об'єкти калькулювання.

Процес контролю витрат на підприємстві включає кілька етапів: підготовчий, аналітичний, оціночний та регулюючий, аналіз яких зведемо до табл.1.3.

Таблиця 1.3

Основні етапи контролю витрат

Етап	Зміст робіт	Ключові інструменти	Результат
Підготовчий	Визначення об'єктів, цілей і показників контролю	Нормативи, кошториси, графіки перевірок	План організації контролю
Аналітичний	Збір та аналіз облікової інформації	Первинні документи, аналітичні таблиці	Виявлення відхилень і факторів впливу
Оціночний	Оцінка причин відхилень, узагальнення результатів	Порівняльний, факторний аналіз	Висновки про ефективність витрат
Регулюючий	Розробка заходів для усунення недоліків	Розпорядчі документи, рекомендації	Оптимізація управління витратами

Джерело: [2,4]

У процесі господарської діяльності кожне підприємство формує власну систему організації та здійснення внутрішнього контролю, яка базується на системному підході. Відповідно до етапів реалізації контрольних заходів, у науковій літературі розрізняють попередній, поточний і наступний контроль.

Завдання внутрішнього контролю витрат виробництва на кожному з етапів узагальнено на рис.1.1 [2].

Основною метою контролю витрат у виробництві є забезпечення мінімізації їх рівня та усунення неефективних витрат. Система контролю має бути зрозумілою, раціональною та побудованою на простих, доступних методах, оскільки надмірна складність процедур спричиняє додаткові витрати на їх реалізацію та може викликати нерозуміння або опір з боку персоналу.

Ефективний контроль повинен передбачати наявність механізму зворотного зв'язку, що дозволяє на основі отриманої інформації своєчасно впливати на виробничу систему, вносити корективи у процеси управління, визначати нові цілі або змінювати напрями діяльності підприємства для підвищення його результативності.

Рисунок 1.1. Завдання внутрішнього контролю виробничих витрат

Джерело: [2]

Організація процесу контролю є складним і відповідальним елементом управлінської діяльності. Її основою виступає методологія системного аналізу та сукупність методів, що забезпечують реалізацію окремих видів контролю. Ефективність контролю можлива лише за умови його тісного взаємозв'язку з об'єктом перевірки - це гарантує повноту, обґрунтованість і практичну цінність отриманих результатів. Таким чином, вимоги системного підходу повинні поширюватися на всі етапи організації контрольних процедур, охоплюючи як процес виконання контрольних дій, так і координацію роботи фахівців, відповідальних за їх проведення.

Узагальнюючи викладений матеріал, можна зазначити, що контроль витрат є одним із ключових інструментів управління фінансово-господарською діяльністю підприємства. Його основна мета полягає у забезпеченні економного та раціонального використання ресурсів, виявленні та усуненні неефективних витрат, а також у формуванні інформаційної бази для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Організація системи контролю витрат повинна здійснюватися на основі методології системного підходу, який передбачає комплексне охоплення всіх етапів господарського процесу - від планування до оцінки результатів. Такий підхід дозволяє забезпечити безперервність, цілісність і взаємозв'язок усіх контрольних процедур. У процесі організації контролю важливим є розмежування видів контролю: попереднього, поточного та наступного, кожен із яких виконує власну функцію: попередження нераціональних витрат, своєчасне реагування на відхилення та оцінку кінцевих результатів.

Особливу роль у забезпеченні дієвості системи контролю відіграє зворотний зв'язок, який дозволяє на основі аналізу отриманих даних оперативно коригувати виробничі процеси, удосконалювати методи управління та підвищувати ефективність діяльності підприємства загалом. Отже, ефективна організація контролю витрат передбачає поєднання наукових принципів, чіткої системності, узгодженості дій персоналу та гнучкості управлінських рішень. Такий підхід дає змогу не лише запобігати

неефективним витратам, а й формувати умови для підвищення конкурентоспроможності підприємства в довгостроковій перспективі.

1.2. Економічна сутність витрат і собівартості продукції

Ефективна діяльність будь-якого підприємства безпосередньо залежить від рівня його витрат та структури собівартості продукції. Саме через систему обліку, аналізу та контролю витрат формується основа управління фінансовими результатами, визначається прибутковість виробництва, рівень конкурентоспроможності продукції та можливість подальшого розвитку підприємства.

У сучасній економічній теорії витрати розглядаються як сукупність використаних у процесі виробництва ресурсів, виражених у грошовій формі, що забезпечують виготовлення певного обсягу продукції або надання послуг. Витрати є економічною категорією, яка відображає процес трансформації ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних) у готову продукцію.

Підхід до поняття «витрати», який визначений у стандартах бухгалтерського обліку і фінансової звітності забезпечує формування достовірної інформації про результати діяльності підприємства у фінансовій звітності, але не формує уявлення про економічну сутність поняття витрати. Узагальнення думок авторів та інформації з нормативних джерел щодо визначення поняття «витрати» наведені в табл. 1.4 [5, 6, 7, 8].

Отже, з точки зору організації достовірного обліку виробничих витрат на підприємстві з метою управління ними та формування виробничої собівартості продукції слід враховувати як бухгалтерський, так і ресурсний підхід до формування виробничих витрат.

Таблиця 1.4

Підходи до визначення сутності поняття «витрати»

Автор/Джерело	Визначення поняття «витрати»	Характеристика підходу
НП(С)БО 1 [6]	Витрати – зменшення економічної вигоди у вигляді зменшення активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками)	Бухгалтерський підхід, тобто сукупність процесу і вартості, що впливає на формування суми результатів діяльності суб'єкта господарювання
Концептуальна основа фінансової звітності [7]	Витрати – це зменшення економічних вигід протягом облікового періоду у вигляді вибуття чи амортизації активів або у вигляді виникнення зобов'язань, результатом чого є зменшення власного капіталу, за винятком зменшення, пов'язаного з виплатами учасникам	
Бутинець Ф.Ф. [5]	Грошовий вираз величини ресурсів, використаних в процесі виробництва, розмір яких можна безпосередньо віднести до конкретного виду продукції	Ресурсний підхід, тобто вартість витрачених ресурсів
Труш В.Є. та ін. [5]	Спожиті ресурси чи витрачені кошти для одержання бажаного результату	
Грещак М.Г., Коцюба О.С. [8]	Витрати – це обсяг використаних ресурсів підприємства у грошовому вимірі для досягнення певної мети	
Кулішов В.В. [8]	Витрати – це зменшення економічних вигід у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу	

Класифікація витрат підприємства має важливе значення як для правильного відображення результатів господарської діяльності у фінансовій звітності, так і для визначення собівартості готової продукції, що безпосередньо впливає на процес формування цінової політики підприємства. Особливо важливою класифікація є в системі управління витратами, адже вона забезпечує можливість точного розрахунку собівартості продукції для різних управлінських цілей: планування, аналізу, контролю та прийняття рішень.

Розподіл витрат здійснюється за різними класифікаційними ознаками, що дозволяє комплексно оцінити їх структуру та вплив на фінансові результати діяльності підприємства. Узагальнені види витрат за основними класифікаційними ознаками подано в табл. 1.5 [5].

У сучасній вітчизняній практиці однією з ключових систем класифікації витрат вважається їх поділ за економічними елементами та статтями калькуляції. Відмінною рисою цього підходу є те, що він базується на економічній сутності витрат і не залежить від специфічних умов діяльності підприємства, що дозволяє визначити стабільний склад елементів витрат.

Водночас класифікація витрат за елементами не забезпечує повного відображення інформації про витрати за їх цільовим призначенням, зокрема щодо окремих видів продукції чи напрямів діяльності. Вона також обмежена у можливостях контролю ефективності використання ресурсів підприємства. Існування альтернативних підходів до класифікації витрат зумовлене наявністю специфічних особливостей функціонування різних підприємств, що впливають на структуру та формування собівартості їхньої продукції.

Таблиця 1.5

Групування витрат за класифікаційними ознаками

Ознака класифікації	Група витрат
За способом перенесення вартості на продукцію	Прямі витрати (витрати, які можуть бути віднесені до конкретного об'єкту витрат) Непрямі витрати (витрати, які не можуть бути віднесені безпосередньо до конкретного об'єкту витрат)
За видами продукції (робіт, послуг)	Витрати на виробу (витрати, пов'язані з виробництвом або придбанням товарів для реалізації) Витрати на групи виробів Витрати на замовлення
За місцем виникнення витрат	Витрати виробництва Витрати цеху Витрати дільниці Витрати структурного підрозділу
За видами діяльності	Витрати операційної діяльності Фінансові витрати Витрати інвестиційної діяльності
За призначенням	Виробничі витрати Загальновиробничі витрати Адміністративні витрати Витрати на збут тощо
За функціями управління	Виробничі витрати Невиробничі витрати
За характером участі у виробничому процесі	Основні (впливають із самого процесу виготовлення продукції) Накладні (не впливають із самої технології виробництва і не є обов'язкові за всіх умов виробництва)

Джерело: [5]

Окремо виділяється визначення собівартість продукції, грошовий вираз усіх витрат підприємства, пов'язаних із виробництвом і реалізацією продукції (робіт, послуг). Вона відображає не лише обсяг використаних ресурсів, але й рівень організації виробництва, технологічний рівень, ефективність праці, систему управління тощо.

У господарській практиці собівартість виконує декілька важливих функцій: обліково-аналітичну, оскільки вона відображає результати господарської діяльності; оцінну, адже собівартість є базою для визначення прибутку та рентабельності; планово-контрольну, бо виступає основним критерієм ефективності використання ресурсів; мотиваційну, оскільки впливає на систему стимулювання працівників через економію витрат. Таким чином, собівартість є ключовим економічним показником, що інтегрує всі аспекти виробничої діяльності підприємства.

Однією з важливих тенденцій у розвитку систем обліку та класифікації витрат стало створення підходів, які дають змогу не лише визначати обсяги витрат, але й здійснювати ефективний контроль за використанням ресурсів. З цією метою витрати поділяють на контрольовані та неконтрольовані. Формування виробничих витрат здійснюється відповідно до об'єктів обліку (місць їх виникнення) та об'єктів калькулювання (носіїв собівартості). Основні сфери або місця виникнення витрат наведено в табл.1.6 [1].

Таблиця 1.6

Основні місця (сфери) виникнення витрат

Назва сфери	Складники місця виникнення витрат
Матеріальна сфера	Склад сировини, склад допоміжних матеріалів
Виробнича сфера	Окремі цехи, виробництва, дільниці тощо
Сфера управління	Дирекція, відділ кадрів, юридичний відділ, фінансовий відділ, бухгалтерія
Збут продукції	Відділ збуту, рекламний відділ, відділ дослідження ринку, відділ відправки продукції
Допоміжні сфери	Ремонтні майстерні, транспортні та інструментальні ділянки, енергопостачання на підприємстві тощо

Джерело: [1]

Відповідно до Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку України (П(С)БО 16 «Витрати»), до складу витрат, що формують собівартість продукції, включаються такі елементи [9]:

- матеріальні витрати (спожиті сировина, матеріали, паливо, енергія);
- витрати на оплату праці (заробітна плата основних і допоміжних працівників);
- відрахування на соціальні заходи (єдиний соціальний внесок);
- амортизаційні відрахування (знос основних засобів і нематеріальних активів);
- інші операційні витрати (послуги сторонніх організацій, втрати від браку, тощо).

Узагальнена структура витрат підприємства наведена у табл.1.7.

Таблиця 1.7

Структура собівартості продукції підприємства

Елемент витрат	Зміст	Вплив на собівартість
Матеріальні ресурси	Витрати на сировину, матеріали, енергію, комплектуючі	Формують основну частину собівартості; залежать від технології виробництва та цінових коливань.
Оплата праці	Основна і додаткова заробітна плата	Визначає трудомісткість і продуктивність праці.
Амортизація	Знос основних засобів	Відображає капіталоємність виробництва.
Інші операційні витрати	Адміністративні, збутові, загальновиробничі витрати	Залежні від організації управління та ефективності логістики.

Джерело: [9]

Раціональне співвідношення цих елементів дозволяє забезпечити оптимальну структуру собівартості, зменшити витрати на одиницю продукції та підвищити рентабельність виробництва.

На рівень собівартості продукції впливають як внутрішні, так і зовнішні чинники. До внутрішніх належать: ефективність використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів; технологічний рівень виробництва; організація управління, мотивація персоналу; структура та обсяги виробництва.

Зовнішніми чинниками є: зміни в ціновій політиці постачальників; державне регулювання податків і тарифів; інфляційні процеси; коливання валютного курсу.

Тісний взаємозв'язок між цими факторами вимагає від підприємства системного підходу до управління витратами, що базується на прогнозуванні, контролі та постійному аналізі результатів діяльності.

У результаті проведеного теоретичного дослідження встановлено, що витрати та собівартість продукції є базовими економічними категоріями, які визначають ефективність виробничо-господарської діяльності підприємства. Витрати відображають процес споживання ресурсів у виробництві, тоді як собівартість, це підсумковий грошовий вимір цих витрат, який виступає основою формування ціни продукції та прибутковості підприємства.

Рациональна структура витрат, ефективна система контролю й аналізу їх динаміки є необхідними умовами зниження собівартості та підвищення рентабельності. Водночас важливо враховувати вплив як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, які формують кінцевий результат господарської діяльності.

Отже, економічна сутність витрат і собівартості полягає у забезпеченні максимально ефективного використання ресурсів підприємства для досягнення його стратегічних цілей, зміцнення фінансової стійкості та підвищення конкурентоспроможності на ринку.

1.3. Класифікація витрат та їх роль у формуванні собівартості продукції

Ефективне управління витратами є одним із ключових завдань системи обліку та контролю на підприємстві. Для того щоб забезпечити достовірне відображення результатів діяльності, прийняття обґрунтованих управлінських рішень і правильне формування собівартості продукції, необхідною умовою є чітка класифікація витрат. Вона дозволяє систематизувати інформацію про

витрати за різними ознаками, що, у свою чергу, дає можливість визначити їхній вплив на загальний фінансово-економічний результат.

Класифікація витрат - це процес поділу їх на групи за певними ознаками залежно від економічного змісту, місця виникнення, виду діяльності, мети використання, характеру поведінки тощо. Вона виступає методологічною основою для планування, обліку, аналізу та контролю витрат підприємства [10].

У вітчизняній та зарубіжній економічній літературі існує багато підходів до класифікації витрат. Найпоширенішим є поділ їх за економічними елементами та статтями калькуляції. Такий поділ передбачає, що економічні елементи показують загальний склад витрат підприємства, а статті калькуляції, їх цільове призначення у процесі виробництва.

Згідно з П(С)БО 16 «Витрати», економічні елементи витрат охоплюють такі складові [9]: матеріальні витрати; витрати на оплату праці; відрахування на соціальні заходи; амортизацію; інші операційні витрати. Ця класифікація дає змогу визначити загальну структуру витрат підприємства незалежно від виду продукції, що виготовляється, або послуг, що надаються. Проте, для більш детального аналізу використовують класифікацію за статтями калькуляції.

Статті калькуляції дозволяють визначити, які саме витрати входять до собівартості конкретного виду продукції. Така деталізація необхідна для калькулювання собівартості, контролю за використанням ресурсів і виявлення резервів зниження витрат.

Для забезпечення ефективного управління фінансовими результатами підприємства витрати групують за низкою критеріїв, наведених у табл.1.8 [10-13]. Собівартість продукції - це грошовий вираз сукупних витрат підприємства на виробництво та реалізацію продукції (робіт, послуг). Вона є одним із найважливіших показників ефективності діяльності підприємства, адже відображає рівень використання ресурсів і визначає кінцеві фінансові результати.

Таблиця 1.8

Класифікація витрат підприємства за основними ознаками

Ознака класифікації	Види витрат	Економічна характеристика
За економічними елементами	Матеріальні витрати, оплата праці, соціальні відрахування, амортизація, інші	Відображає загальний склад витрат за їхнім економічним змістом
За статтями калькуляції	Сировина, матеріали, паливо, енергія, зарплата виробничого персоналу, утримання обладнання, загальновиробничі витрати	Дозволяє визначити витрати на виробництво одиниці продукції
За способом віднесення на собівартість	Прямі та непрямі	Прямі можна безпосередньо віднести до конкретного продукту, непрямі розподіляються між видами продукції
За залежністю від обсягу виробництва	Змінні та постійні	Змінні змінюються пропорційно обсягу виробництва, постійні залишаються відносно стабільними
За часом виникнення	Поточні та одноразові	Поточні здійснюються регулярно, одноразові мають разовий характер
За відношенням до процесу виробництва	Основні та накладні	Основні безпосередньо пов'язані з виробництвом продукції, накладні забезпечують загальні умови діяльності
За контролюванням	Контрольовані та неконтрольовані	Контрольовані, ті, на які можна впливати на рівні підрозділу, неконтрольовані зовнішні, або регламентовані витрати
За місцем виникнення	Виробничі підрозділи, адміністрація, допоміжні служби	Дозволяє здійснювати облік витрат за центрами відповідальності

Джерело: [10, 13]

Залежно від мети аналізу, до складу собівартості можуть включатися різні групи витрат. На практиці підприємства застосовують виробничу (охоплює лише витрати, безпосередньо пов'язані з виготовленням продукції) та повну собівартість (включає також адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати). Структура витрат у складі собівартості продукції зведемо до табл.1.9.

Систематизація витрат дозволяє не лише визначити фактичну собівартість, але й проводити планування, прогнозування та аналіз фінансових результатів. Класифікація виступає основою для: розроблення бюджетів і кошторисів витрат; аналізу динаміки витрат і пошуку резервів економії; формування внутрішньої звітності за центрами відповідальності; оцінки ефективності діяльності структурних підрозділів. Таким чином, класифікація витрат є важливою складовою системи управління підприємством, яка забезпечує зв'язок між обліковими даними та процесом прийняття управлінських рішень.

Таблиця 1.9

Структура витрат у складі собівартості продукції

Стаття витрат	Характеристика	Приклади
Прямі матеріальні витрати	Витрати на основні матеріали, сировину, комплектуючі	Метал, деревина, паливо, електроенергія
Прямі витрати на оплату праці	Заробітна плата основних виробничих робітників	Виплати за відрядними розцінками
Загальновиробничі витрати	Утримання обладнання, ремонт, амортизація, охорона праці	Оплата праці допоміжного персоналу, енергія для обслуговування
Адміністративні витрати	Управлінські та організаційні витрати	Зарплата адміністрації, витрати на ділові поїздки
Витрати на збут	Витрати, пов'язані з реалізацією продукції	Транспортні, рекламні, пакувальні витрати
Інші операційні витрати	Витрати, що не належать до вищенаведених груп	Банківські комісії, податки, штрафи

Джерело: [9]

Узагальнюючи, класифікація витрат є ключовим елементом системи обліку й управління підприємством, оскільки забезпечує структуроване подання інформації про ресурси, що використовуються у виробничій діяльності.

Різноманітність класифікаційних ознак зумовлюється необхідністю задоволення різних управлінських, аналітичних і контрольних потреб підприємства. Класифікація витрат за економічними елементами та статтями калькуляції дає змогу відобразити як економічний зміст, так і функціональне призначення витрат. Від правильності класифікації залежить точність

визначення собівартості, ефективність бюджетування, коректність аналізу витрат і, зрештою, фінансова стабільність підприємства. Ефективна побудована система класифікації витрат створює інформаційну базу для прийняття управлінських рішень, спрямованих на зниження витрат, підвищення рентабельності та конкурентоспроможності продукції.

Висновки до розділу 1

У процесі дослідження теоретичних основ контролю витрат і формування собівартості продукції було встановлено, що ефективне управління витратами є ключовою умовою забезпечення стабільного розвитку підприємства та підвищення його конкурентоспроможності. Розглянуті питання дозволяють зробити низку узагальнених висновків.

Обґрунтовано, що організація контролю витрат є ключовим елементом ефективного управління підприємством. Вона забезпечує виявлення резервів економії, запобігає перевитратам і сприяє підвищенню рентабельності виробництва. Контроль має бути системним, безперервним і поєднувати документальні та фактичні методи перевірки, що гарантує об'єктивність отриманих результатів і своєчасність управлінських рішень.

Розкрито економічну сутність витрат і собівартості продукції як базових економічних категорій. Витрати відображають обсяг використаних ресурсів у процесі виробництва, тоді як собівартість виступає узагальнюючим показником їх рівня. Від правильності визначення собівартості залежить точність розрахунку ціни, прибутковості та конкурентоспроможності підприємства.

Доведено, що класифікація витрат за економічними, технологічними та функціональними ознаками має важливе значення для ефективного управління ними. Вона забезпечує можливість аналізу, планування, контролю та прийняття управлінських рішень щодо оптимізації структури витрат і зниження собівартості продукції. Загалом, результати теоретичного аналізу підтверджують, що система контролю витрат і формування собівартості є основою економічного механізму управління підприємством.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ ВИТРАТ І СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ

2.1. Аналіз складу, структури та динаміки витрат на підприємстві

Ефективне управління витратами є одним із ключових чинників забезпечення конкурентоспроможності підприємства, стабільності його фінансового стану та зростання прибутковості. Аналіз складу, структури та динаміки витрат дозволяє глибоко оцінити економічні процеси, виявити тенденції зміни рівня витрат, визначити фактори, що зумовлюють їх зростання або зниження, та сформулювати обґрунтовані управлінські рішення.

Витрати підприємства становлять економічну категорію, що відображає сукупність використаних ресурсів у процесі виробництва продукції, виконання робіт або надання послуг. Їх рівень і структура суттєво впливають на собівартість продукції, а отже і на рентабельність, фінансові результати та інвестиційну привабливість суб'єкта господарювання.

Метою аналізу витрат є оцінка ефективності використання ресурсів, виявлення резервів економії та оптимізації структури витрат відповідно до стратегічних завдань розвитку підприємства.

Аналіз витрат підприємства передбачає послідовне дослідження таких напрямів:

- аналіз складу витрат: вивчення основних елементів, з яких формуються загальні витрати підприємства (матеріальні, трудові, амортизаційні, інші);
- аналіз структури витрат: визначення питомої ваги кожного елемента у загальній сумі витрат;
- аналіз динаміки витрат: дослідження змін витрат у часі, темпів їх зростання або зниження.

Результати аналізу дозволяють визначити тенденції, закономірності та проблемні зони у структурі витрат підприємства.

Склад витрат визначається їх економічним змістом і поділяється на економічні елементи, які є базовими об'єктами обліку і контролю. У табл. 2.1 зведемо склад витрат за елементами відповідно до вимог національних стандартів бухгалтерського обліку по підприємству ТОВ «Хотінь-Хліб».

Таблиця 2.1

Склад витрат за елементами по підприємству ТОВ «Хотінь-Хліб»

Показники	Роки, тис. грн.		Відхилення	
	2023	2024	Абсолютне, тис. грн.	Відносне, %
Матеріальні витрати	1017,7	1056,9	39,2	103,9
Витрати на оплату праці	748,0	812,0	64,0	108,6
Відрахування на соціальні заходи	164,6	178,6	14,0	108,5
Амортизація	148,0	163,0	15,0	110,1
Інші операційні витрати	178,9	225,7	46,8	126,2
Разом:	2257,2	2436,2	179,0	107,9

Загальна сума витрат підприємства у 2024 році зросла на 179,0 тис. грн., або на 7,9% порівняно з попереднім роком. Це свідчить про певне підвищення витратомісткості виробництва, що може бути зумовлено як зростанням цін на ресурси, так і підвищенням обсягів виробництва.

Матеріальні витрати зросли на 39,2 тис. грн. (3,9%). Незначне підвищення може бути наслідком подорожчання сировини та матеріалів, що є характерним для харчової промисловості, а також оновленням рецептури чи підвищенням якості продукції. Витрати на оплату праці збільшилися на 64,0 тис. грн. (8,6%), що пояснюється як індексацією заробітної плати у зв'язку з інфляційними процесами, так і, можливо, збільшенням чисельності персоналу або обсягів виробничої діяльності.

Відрахування на соціальні заходи зросли на 14,0 тис. грн. (8,5%), що є логічним наслідком підвищення фонду оплати праці, адже ці витрати безпосередньо залежать від його величини. Амортизаційні відрахування зросли на 15,0 тис. грн. (10,1%), що може свідчити про введення в експлуатацію нового обладнання або зміну амортизаційної політики підприємства.

Найбільш значне зростання спостерігається за статтею «Інші операційні витрати»: на 46,8 тис. грн. (26,2%). Це може бути пов’язано з підвищенням цін на енергоносії, збільшенням витрат на логістику, маркетинг чи ремонтні роботи.

На рис.2.1 відобразимо зміну витрат по статтям протягом 2023-2024рр.

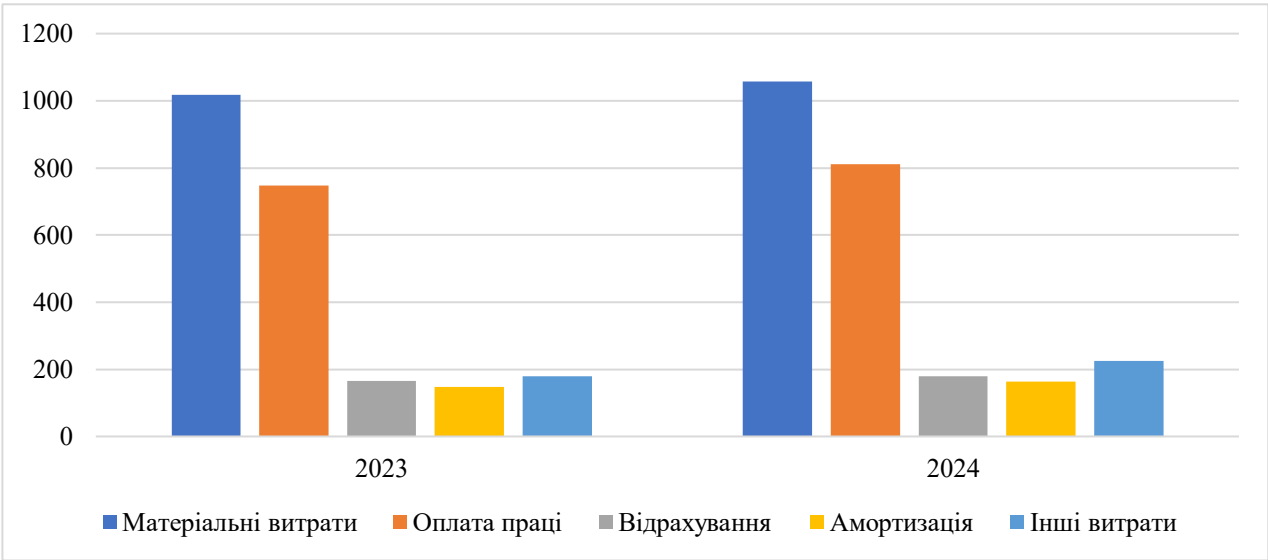

Рисунок 2.1 Зміна операційних витрат підприємства за 2023-2024рр.

Для більш детальної оцінки зміни структури витрат розрахуємо їх питому вагу у загальній сумі витрат (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Структура витрат за елементами по підприємству ТОВ «Хотінь-Хліб»

Показники	Роки, тис. грн.		Структура витрат, %	
	2023	2024	2023	2024
Матеріальні витрати	1017,7	1056,9	45,1	43,4
Витрати на оплату праці	748,0	812,0	33,1	33,3
Відрахування на соціальні заходи	164,6	178,6	7,3	7,3
Амортизація	148,0	163,0	6,6	6,7
Інші операційні витрати	178,9	225,7	7,9	9,3
Разом:	2257,2	2436,2	100	100

Рациональне управління витратами є одним із ключових чинників забезпечення фінансової стабільності та конкурентоспроможності підприємства. Ефективний контроль витрат дозволяє не лише оптимізувати

собівартість продукції, а й формує базу для прийняття стратегічних управлінських рішень щодо підвищення ефективності виробництва. Для більш глибокого розуміння процесів, що відбуваються у системі витрат підприємства, проведено аналіз їх складу, структури та змін за період 2023-2024 рр.

Загальна сума витрат підприємства у 2024 році становила 2436,2 тис. грн., що на 179,0 тис. грн. (7,9%) більше порівняно з 2023 роком. Це свідчить про зростання витратомісткості виробництва, що, з одного боку, може бути наслідком інфляційного тиску на ресурси, а з іншого - результатом розширення виробництва або покращення якості продукції. Зростання практично за всіма статтями витрат вказує на загальну тенденцію підвищення собівартості, однак у структурі витрат відбулися певні зміни, які варто розглянути детальніше.

Матеріальні витрати традиційно займають найбільшу частку у загальній структурі витрат: 43,4% у 2024 році, що хоч і дещо менше, ніж у попередньому році (45,1%), але все одно свідчить про значну матеріаломісткість виробництва. Їх зростання у грошовому вираженні на 39,2 тис. грн. зумовлено підвищенням цін на сировину, енергоносії, пакувальні матеріали, а також можливою зміною технологічних параметрів виробництва (оновлення рецептур, використання більш якісних компонентів). Зниження питомої ваги цієї статті у структурі витрат свідчить про те, що інші групи витрат зростали швидше, що може вказувати на посилення ролі трудових і адміністративних компонентів у загальних витратах.

У 2024 році витрати на оплату праці збільшилися на 64,0 тис. грн. (8,6%), а їхня частка у загальній структурі зросла незначно, з 33,1% до 33,3%. Це свідчить про стабільність у співвідношенні трудових і матеріальних витрат. Зростання обумовлено підвищенням заробітної плати персоналу, що є наслідком загального зростання мінімальної зарплати, індексації доходів працівників та можливої оптимізації системи преміювання. Важливо зазначити, що підвищення заробітної плати може мати позитивний ефект у вигляді зростання продуктивності праці, проте потребує відповідного контролю для уникнення невиправданого збільшення фонду оплати праці.

Відрахування на соціальні заходи є похідною від витрат на оплату праці і у 2024 році склала 178,6 тис. грн., що на 8,5% більше, ніж у 2023 році. Частка у загальній структурі витрат залишилася незмінною, 7,3%, що є нормальним співвідношенням для підприємств, де дотримуються чинних нормативів нарахувань на фонд оплати праці. Стабільність цього показника свідчить про збалансованість політики підприємства у сфері соціальних виплат та відповідність вимогам податкового законодавства.

Амортизація у 2024 році зросла з 148,0 тис. грн. до 163,0 тис. грн., що становить приріст 10,1%. Частка цієї статті у структурі витрат також дещо збільшилася, з 6,6% до 6,7%. Це свідчить про оновлення матеріально-технічної бази підприємства, впровадження нового обладнання або зміну амортизаційної політики. Зростання амортизації можна розглядати як позитивну тенденцію, оскільки воно відображає інвестиції у відновлення та модернізацію основних засобів, що сприяє підвищенню продуктивності виробництва в перспективі.

Найбільший приріст спостерігається за статтею інших операційних витрат: з 178,9 тис. грн. до 225,7 тис. грн., тобто на 26,2 %. Частка цієї статті у загальній структурі витрат зросла з 7,9% до 9,3%, що є найпомітнішою зміною серед усіх елементів. Таке збільшення може бути пов'язане з підвищенням вартості енергоносіїв, транспортно-логістичних послуг, витрат на маркетинг, рекламу, ремонтні роботи та обслуговування обладнання. Значне зростання цієї групи витрат потребує посилення внутрішнього контролю, адже саме тут найчастіше можливе накопичення нераціональних або непродуктивних витрат.

Аналіз структури витрат дозволяє виявити пріоритетні напрями управління витратами. У 2023-2024 рр. структура витрат підприємства залишилася відносно стабільною, але спостерігаються певні зміни у бік збільшення адміністративних та інших операційних витрат. Зменшення частки матеріальних витрат при одночасному зростанні інших операційних і амортизаційних витрат може свідчити про перехід підприємства до більш капіталомісткого типу виробництва, що, в свою чергу, вимагає більш ефективного контролю над непрямими витратами.

Узагальнюючи, можемо виділити наступні елементи:

- загальна сума витрат підприємства у 2024 році зросла на 7,9%, що зумовлено загальним зростанням цін на ресурси та підвищенням виробничих витрат;
- структура витрат підприємства залишається матеріаломісткою, що є типовим для підприємств харчової промисловості;
- найбільші темпи зростання спостерігаються за статтею інших операційних витрат, що вимагає посилення контролю за їх складом і обґрунтованістю;
- зростання амортизаційних витрат свідчить про оновлення основних засобів, що позитивно впливає на довгострокову ефективність підприємства.

Для забезпечення стабільності фінансових результатів необхідно впроваджувати систему управлінського контролю, орієнтовану на оптимізацію матеріальних і адміністративних витрат, а також на підвищення продуктивності праці. Отже, ефективне управління структурою витрат та контроль за динамікою їх змін є необхідною умовою зниження собівартості продукції, підвищення рентабельності та зміцнення фінансової позиції підприємства у конкурентному ринковому середовищі.

В подальшій роботі доцільно провести динамічний аналіз, який дає змогу оцінити загальні тенденції розвитку підприємства. Темпи зростання витрат мають порівнюватися з темпами зростання обсягів виробництва, що дозволяє визначити відносну ефективність використання ресурсів. До табл.2.3 зведемо наступні показники: чистий дохід від реалізації продукції, собівартість реалізованої продукції, чистий прибуток та проведемо розрахунки частки витрат в реалізації продукції і зміни показників за 2023-2024 рр.

Оцінка фінансових результатів діяльності підприємства є одним із ключових етапів аналітичної роботи, адже саме прибутковість визначає рівень ефективності управління ресурсами, раціональність витрат та конкурентоспроможність на ринку. Аналіз динаміки доходів, витрат і прибутку

дозволяє встановити тенденції розвитку підприємства, визначити резерви підвищення його фінансової стійкості та ефективності виробництва.

Таблиця 2.3

Динаміка витрат і обсягів виробництва за 2023-2024рр.

Показники	Роки		Відносне відхилення, %
	2023	2024	
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	3300	3700	112,1
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	2078,3	2210,5	106,4
Частка витрат у доході, %	62,98	59,74	94,9
Чистий прибуток, тис. грн.	997,5	1211,7	121,5

У 2024 році підприємство продемонструвало позитивну тенденцію до зростання основних фінансових показників. Чистий дохід від реалізації продукції зріс із 3300,0 тис. грн. до 3700,0 тис. грн., або на 12,1%, що свідчить про збільшення обсягів продажу або підвищення цін на готову продукцію. Таке зростання доходів є результатом, зокрема, ефективної маркетингової політики, розширення ринку збуту, або покращення якості продукції.

Собівартість реалізованої продукції також зросла, з 2078,3 тис. грн. у 2023 році до 2210,5 тис. грн. у 2024 році, що становить 106,4% до попереднього року. Темпи зростання витрат нижчі за темпи зростання доходів (106,4% проти 112,1%), що свідчить про покращення ефективності управління виробничими витратами. Це означає, що підприємство не лише збільшило обсяги реалізації, але й змогло оптимізувати собівартість продукції, що в підсумку позитивно позначилося на рівні прибутковості.

Важливим показником економічної ефективності є частка витрат у доході, яка характеризує, яку частину отриманого доходу підприємство витрачає на виробництво продукції. У 2023 році цей показник становив 62,98%, тобто майже дві третини доходів йшли на покриття витрат. У 2024 році він зменшився до 59,74%, що означає скорочення витратомісткості продукції та

підвищення рентабельності. Відносне відхилення склало 94,9%, тобто зниження на 5,1%.

Зниження частки витрат у доході є позитивною тенденцією, оскільки свідчить про зростання частки прибутку в кожній гривні виручки. Це могло бути досягнуто за рахунок більш ефективного використання ресурсів, раціоналізації виробничих процесів, оптимізації закупівель або впровадження системи внутрішнього контролю витрат.

Зміни основних показників за досліджуваний період відобразимо на рис.2.2.

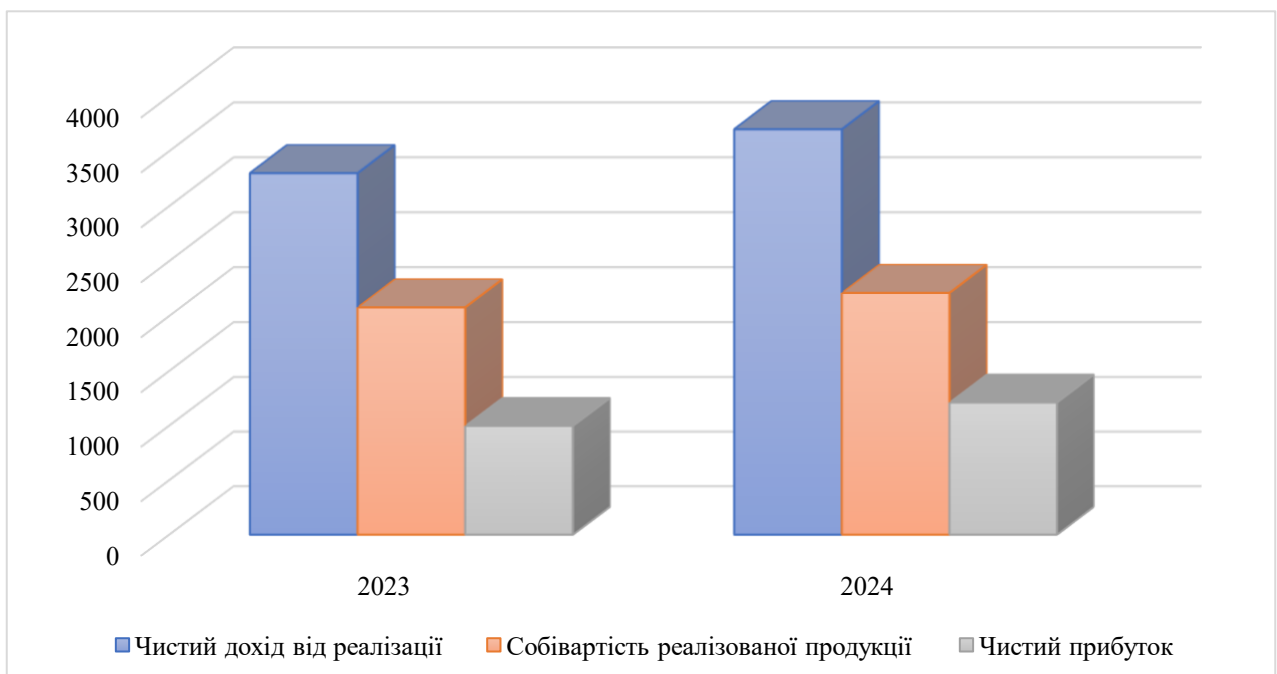

Рисунок 2.2 Зміна основних показників діяльності підприємства

Ключовим показником фінансового результату є чистий прибуток. У 2024 році його розмір склав 1211,7 тис. грн., що на 214,2 тис. грн. (або 21,5%) більше, ніж у попередньому році. Це свідчить про значне підвищення ефективності діяльності підприємства, оскільки прибуток зріс швидше, ніж собівартість і навіть дохід. Позитивна динаміка прибутку свідчить про поліпшення фінансового управління, оптимізацію структури витрат і, можливо, збільшення частки більш рентабельної продукції у загальному асортименті.

Зростання прибутку також може бути наслідком ефективної політики ціноутворення, спрямованої на покращення маржі, або скорочення непродуктивних витрат.

Узагальнюючи, у 2024 році підприємство забезпечило зростання чистого доходу на 12,1%, що свідчить про стабільний розвиток і зміцнення ринкових позицій; собівартість реалізованої продукції збільшилася на 6,4%, що нижче темпів зростання доходу, отже, ефективність управління витратами покращилася; частка витрат у доході зменшилася до 59,74%, що відображає тенденцію до скорочення витратомісткості виробництва; чистий прибуток зріс на 21,5%, що є свідченням підвищення фінансової результативності та рентабельності діяльності підприємства.

Поліпшення показників прибутковості підтверджує ефективність системи контролю витрат, оптимізацію ресурсного використання та підвищення якості управлінських рішень.

Отже, результати аналізу показують, що підприємство у 2024 році працювало стабільно та ефективно. Вдалося досягти зростання доходів і прибутку при помірному збільшенні витрат, що свідчить про раціональне використання ресурсів та ефективне функціонування системи управління витратами.

Зменшення частки витрат у доході та зростання рентабельності підтверджують позитивну тенденцію до підвищення економічної ефективності діяльності підприємства. У подальшому доцільно зосередити увагу на впровадженні сучасних інструментів фінансового контролю, удосконаленні облікової політики та підвищенні продуктивності праці для забезпечення сталого розвитку і підвищення конкурентоспроможності.

2.2. Оцінка ефективності системи контролю витрат і формування собівартості на підприємстві

Ефективна система контролю витрат є ключовою складовою управлінського механізму будь-якого підприємства, оскільки саме від рівня обґрунтованості витрат, своєчасності їх виявлення та правильності формування собівартості залежить фінансовий результат і конкурентоспроможність продукції. Контроль витрат не лише забезпечує дотримання фінансової дисципліни, а й виступає інструментом стратегічного управління, що дає змогу підприємству досягати сталого розвитку та підвищення прибутковості [16-18].

Мета оцінки системи контролю витрат полягає у визначенні рівня її впливу на формування собівартості продукції, виявленні слабких місць у механізмі управління, а також розробці напрямів удосконалення внутрішньогосподарського контролю.

Для підприємств харчової промисловості ця проблема набуває особливого значення, адже вони функціонують у середовищі високої ресурсомісткості, енергоємності та коливань цін на сировину.

Ефективний контроль дає змогу:

- своєчасно виявляти відхилення фактичних витрат від нормативних і планових показників;
- запобігати нераціональному використанню матеріальних, трудових і фінансових ресурсів;
- підвищувати прозорість фінансової звітності;
- обґрунтовано формувати собівартість продукції для різних потреб управління (внутрішній облік, калькулювання, ціноутворення);
- формувати об'єктивну інформаційну базу для ухвалення управлінських рішень.

Система контролю витрат охоплює комплекс організаційних, методичних і технічних заходів, спрямованих на забезпечення точності, повноти та достовірності даних щодо витрат. Її основні елементи виділимо у табл.2.4 [19-20].

Організаційний елемент є базисом усієї системи контролю, оскільки саме на цьому рівні визначаються відповідальність, повноваження та розподіл

обов'язків між структурними підрозділами підприємства. Ефективність контролю значною мірою залежить від того, наскільки чітко визначені центри витрат, тобто структурні одиниці або процеси, у межах яких виникають витрати.

Для підприємств харчової промисловості це можуть бути окремі виробничі цехи, технологічні дільниці, склади або логістичні відділи. Організаційна чіткість дає змогу: уникати дублювання контрольних функцій; підвищити відповідальність персоналу за результати діяльності; посилити зворотний зв'язок між виробничими та фінансовими службами. Таким чином, цей елемент виступає координуючим фактором, що забезпечує цілісність контролю витрат.

Таблиця 2.4

Основні елементи системи контролю витрат підприємства

Елемент системи	Характеристика	Очікуваний ефект
Організаційна структура контролю	Розподіл відповідальності між підрозділами, визначення центрів витрат і відповідальних осіб	Забезпечення персональної відповідальності за витрати
Методичне забезпечення	Наявність положень, інструкцій і методичного матеріалу контролю	Єдність підходів до аналізу та оцінки витрат
Інформаційне забезпечення	Використання даних бухгалтерського, управлінського та податкового обліку	Достовірність і повнота інформації
Технічне забезпечення	Застосування автоматизованих облікових систем (ERP, BAS)	Скорочення часу обробки інформації, мінімізація помилок
Аналітична функція	Проведення порівняльного та факторного аналізу витрат	Виявлення резервів скорочення витрат
Контрольно-аналітичні процедури	Проведення внутрішніх аудитів, ревізій, перевірок собівартості	Запобігання порушенням і нецільовому використанню ресурсів

Методичний компонент формує нормативно-правову і процедурну основу контролю. До нього належать внутрішні інструкції, положення, методики аналізу та оцінки витрат, а також система внутрішньої звітності. Наявність методичного забезпечення дає змогу: уніфікувати підходи до визначення та аналізу витрат; створити основу для порівняльності показників у часі;

забезпечити достовірність даних, що використовуються для управлінських рішень.

Особливо важливо, щоб методичні документи були адаптовані до специфіки харчової промисловості, враховували втрати при переробці сировини, особливості зберігання та санітарно-технологічні вимоги, які безпосередньо впливають на структуру витрат.

Інформаційне забезпечення є основою функціонування системи контролю, оскільки воно забезпечує надходження, обробку та аналіз даних про витрати. У сучасних умовах інформаційна система має бути інтегрованою, охоплювати всі види обліку: фінансовий, управлінський, податковий та виробничий. Висока якість інформаційного забезпечення передбачає: достовірність (відсутність спотворень даних); своєчасність (оперативність оновлення показників); повноту (врахування всіх витрат підприємства); аналітичну деталізацію (за центрами витрат, видами продукції, статтями калькуляції).

Використання єдиної інформаційної бази дозволяє здійснювати автоматичний контроль за відхиленнями фактичних витрат від планових, формувати оперативні управлінські звіти, а також швидко реагувати на зміну ринкових умов.

Технічне забезпечення контролю витрат визначає ступінь автоматизації облікових процесів і рівень використання цифрових технологій. Застосування сучасних ERP-систем [23] дає змогу забезпечити: централізований облік витрат у реальному часі; миттєвий розрахунок собівартості одиниці продукції; формування аналітичних звітів без участі людини; мінімізацію людського фактору та ризику помилок.

Технічне забезпечення тісно пов'язане з інформаційним, адже без сучасних програмних засобів практично неможливо здійснити системний аналіз витрат у динаміці. Крім того, автоматизація контролю дозволяє не лише скорочувати адміністративні витрати, а й підвищувати якість управлінських рішень.

Аналітичний компонент системи контролю забезпечує перетворення облікової інформації на управлінську, тобто дає можливість керівництву підприємства оцінювати ефективність витрат, виявляти резерви економії та приймати обґрунтовані рішення.

Основними аналітичними інструментами є: порівняльний аналіз (оцінка динаміки витрат у часі); факторний аналіз (визначення впливу окремих факторів на собівартість); АВС-аналіз (класифікація витрат за ступенем значущості); маржинальний аналіз (вивчення співвідношення між витратами, обсягом виробництва та прибутком).

Ефективність аналітичної функції залежить від рівня підготовки персоналу та здатності підприємства інтерпретувати результати аналізу не лише для контролю, але й для стратегічного планування. Наприклад, виявлення тенденцій до зростання витрат на енергоресурси може стати підставою для впровадження енергоощадних технологій або переорієнтації на альтернативні джерела енергії.

Контрольно-аналітичні процедури поєднують внутрішній аудит, ревізію та моніторинг витрат, які забезпечують постійне спостереження за дотриманням фінансової дисципліни. Контрольно-аналітичні процедури спрямовані на: виявлення відхилень фактичних витрат від запланованих; виявлення причин перевитрат; попередження нецільового використання ресурсів; забезпечення достовірності фінансової звітності.

Регулярне проведення ревізій та внутрішнього аудиту дає змогу виявляти резерви скорочення витрат і підвищувати фінансову дисципліну персоналу. Крім того, система контролю повинна передбачати зворотний зв'язок, коли результати перевірок використовуються для вдосконалення організаційних процесів та нормативної бази підприємства.

Таким чином, табл.2.4 відображає комплексну модель системи контролю витрат, у якій кожен елемент виконує взаємодоповнюючу роль. Їх взаємозв'язок можна представити у вигляді логічного ланцюга (рис.2.3).

У результаті їхньої взаємодії формується єдина інтегрована система управління витратами, яка забезпечує: достовірність і повноту облікової інформації; своєчасне реагування на зміни у структурі витрат; економію ресурсів; підвищення фінансової стійкості підприємства.

Отже, ефективність системи контролю витрат залежить не лише від наявності окремих елементів, а й від ступеня їх узгодженості, координації дій персоналу та інформаційної прозорості управління. Саме комплексний підхід до побудови такої системи є запорукою підвищення результативності виробничо-господарської діяльності підприємства харчової промисловості.

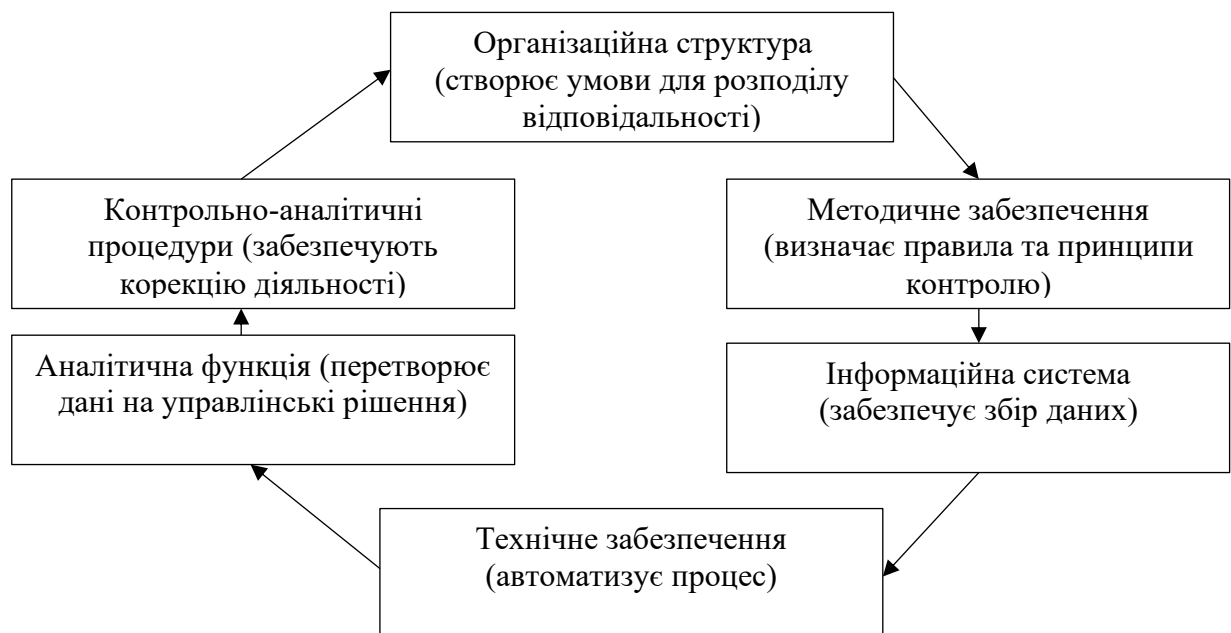

Рисунок 2.3 Взаємозв'язок елементів контролю витрат

Оцінювання ефективності системи контролю витрат доцільно здійснювати за комплексом якісних і кількісних критеріїв, що дозволяють виявити, наскільки контроль сприяє досягненню стратегічних і тактичних цілей підприємства.

Кількісні критерії ефективності: зниження частки витрат у собівартості (свідчить про економію ресурсів); зростання рівня прибутковості (результат більш ефективного управління витратами); відповідність планових і фактичних показників (характеризує рівень дисципліни контролю); темп зростання

собівартості нижчий за темп зростання доходів (свідчить про підвищення ефективності виробництва).

Якісні критерії: системність і регулярність проведення контролю; прозорість облікової політики; обґрунтованість прийняття управлінських рішень; інтеграція контрольних функцій із системою внутрішнього аудиту; наявність автоматизованого моніторингу витрат у реальному часі.

На практиці ефективність контролю безпосередньо відображається у зміні структури собівартості продукції, темпах її зростання та співвідношенні між доходами і витратами. Для прикладу розглянемо узагальнені дані підприємства за два звітні роки (табл.2.3). Як видно з таблиці, підприємству вдалося знизити частку витрат у доході з 62,98% до 59,74%, що свідчить про покращення системи контролю та раціональніше використання ресурсів. Водночас чистий прибуток зріс на 21,5%, що підтверджує результативність управлінських заходів, спрямованих на оптимізацію собівартості. Позитивним моментом є також те, що темп зростання доходу (112,1%) перевищує темп зростання собівартості (106,4%), а це є показником підвищення економічної ефективності діяльності підприємства.

Покращення ефективності контролю витрат безпосередньо впливає на фінансові результати підприємства. Це можна прослідкувати на прикладі динаміки показників рентабельності (табл.2.5) [24].

Таблиця 2.5

Динаміка показників рентабельності підприємства

Показники	Роки		Абсолютна зміна
	2023	2024	
Рентабельність реалізації, %	30,2	32,7	+2,5
Рентабельність витрат, %	48,0	54,8	+6,8
Рентабельність активів, %	72,9	99,5	+16,6

Рентабельність реалізації (рентабельність продажів) відображає, яку частку прибутку підприємство отримує з кожної гривні реалізованої продукції.

У 2023 році цей показник становив 30,2%, тоді як у 2024 році - 32,7%, тобто зріс на 2,5 процентних пункти.

Зростання рентабельності реалізації свідчить про підвищення ефективності формування собівартості та збільшення прибутковості продажів. Основними чинниками такого поліпшення можуть бути: зниження питомої ваги постійних витрат у загальній структурі собівартості; удосконалення системи контролю витрат; оптимізація виробничих процесів та постачань; збільшення середньої ціни реалізації за рахунок оновлення асортименту або покращення якості продукції.

Отже, підприємство змогло не лише компенсувати зростання витрат, а й забезпечити більш високу віддачу від кожної гривні реалізації. Така тенденція є позитивною та свідчить про підвищення конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Рентабельність витрат показує, скільки прибутку отримано на одну гривню витрат, тобто характеризує ефективність використання ресурсів підприємства. У 2023 році рентабельність витрат становила 48,0%, а у 2024 році - 54,8%, що означає зростання на 6,8 процентних пунктів. Така динаміка є позитивною тенденцією, адже свідчить про зниження собівартості одиниці продукції відносно рівня прибутку.

Причинами підвищення цього показника можуть бути: раціоналізація структури витрат (зменшення частки матеріальних та адміністративних витрат); ефективніше використання виробничих потужностей; впровадження заходів щодо зниження енергоємності виробництва; автоматизація облікових і контрольних процедур, що зменшила непродуктивні витрати.

Підвищення рентабельності витрат демонструє результативність удосконалення системи внутрішнього контролю: завдяки точнішому обліку та аналітичному моніторингу витрат підприємство змогло досягти вищої віддачі ресурсів. Це свідчить про посилення економічної ефективності функціонування системи управління витратами.

Рентабельність активів є узагальнюючим показником ефективності діяльності, що демонструє, наскільки результативно підприємство використовує свій капітал (як власний, так і залучений) для отримання прибутку. У 2023 році цей показник становив 72,9%, а у 2024 році зріс до 99,5%, тобто абсолютне збільшення склало +16,6 процентних пунктів, або понад 22% відносного приросту.

Таке істотне покращення свідчить про зростання продуктивності використання активів і, відповідно, про високу інвестиційну привабливість підприємства. Причинами можуть бути: ефективніше використання виробничого обладнання та основних засобів; зростання обсягів виробництва без пропорційного збільшення активів; зменшення частки невикористаних, або низько дохідних активів; активне управління оборотними коштами (зменшення залишків запасів, прискорення оборотності дебіторської заборгованості).

Таким чином, підприємство демонструє підвищення фінансової віддачі на вкладений капітал, що є результатом не лише ефективного контролю витрат, але й оптимізації управління активами.

Порівняння показників за 2023 і 2024 роки дозволяє зробити висновок, що підприємство досягло загального зростання рівня рентабельності за всіма ключовими напрямками:

- рентабельність реалізації зросла на 2,5 підпункти, що підтверджує підвищення ефективності основної діяльності;
- рентабельність витрат збільшилася на 6,8 підпункти, що вказує на зростання продуктивності використання ресурсів;
- рентабельність активів зросла на 16,6 підпунктів, що демонструє покращення управління капіталом і більш ефективну його віддачу.

Такі зміни є наслідком удосконалення системи контролю витрат, раціонального використання ресурсів і зниження собівартості продукції. Підприємство не лише забезпечило зростання прибутковості, але й зміцнило фінансову стабільність та інвестиційну привабливість. Зростання рентабельності активів і витрат у більшій мірі, ніж рентабельності реалізації,

свідчить про те, що ефективність виробничих процесів підвищується швидше, ніж збільшується виручка, тобто підприємство досягло вищого рівня операційної ефективності.

Отже, отримані результати підтверджують, що внутрішня система контролю витрат і механізм формування собівартості є результативними, забезпечуючи стабільне зростання прибутковості підприємства харчової промисловості в умовах конкурентного ринку.

Попри позитивну динаміку, аналіз дозволяє виокремити низку проблемних аспектів, що знижують ефективність контролю:

- недостатній рівень автоматизації облікових процесів, що ускладнює моніторинг витрат у реальному часі;
- наявність окремої неузгодженості між фінансовим та управлінським обліком;
- обмежене використання аналітичних методів контролю;
- недостатній рівень інтеграції контролю витрат у загальну систему стратегічного управління підприємством.

Для підвищення результативності системи контролю витрат доцільно:

- запровадити систему центрів відповідальності з визначенням персональної відповідальності за відхилення у витратах;
- впровадити автоматизовані інформаційні системи для моніторингу витрат у режимі реального часу;
- удосконалити методику аналітичного контролю: використовувати факторний, порівняльний та маржинальний аналіз;
- посилити внутрішній аудит шляхом системних перевірок дотримання норм і нормативів витрат;
- підвищити кваліфікацію фінансово-економічного персоналу, залучаючи сучасні підходи до управління витратами;
- інтегрувати контроль витрат із системою стратегічного управління, щоб забезпечити відповідність витрат довгостроковим цілям підприємства.

Узагальнюючи, система контролю витрат на підприємстві є дієвим інструментом управління собівартістю продукції та прибутковістю діяльності. У 2024 році підприємство продемонструвало підвищення ефективності контролю, що підтверджується зниженням частки витрат у доході до 59,74% та зростанням чистого прибутку на 21,5%. Поліпшення результатів стало можливим завдяки більш раціональному використанню ресурсів, вдосконаленню облікових процедур і підвищенню дисципліни контролю.

Разом з тим, для подальшого підвищення ефективності доцільно вдосконалити аналітичні та інформаційні інструменти контролю, забезпечивши його повну інтеграцію з управлінськими процесами. Отже, ефективна система контролю витрат є необхідною умовою стабільного фінансового розвитку підприємства харчової промисловості та зниження собівартості його продукції в умовах ринкової конкуренції.

2.3. Економічна ефективність функціонування системи контролю витрат і собівартості продукції

Ефективність системи контролю витрат і формування собівартості є ключовим показником рівня економічного управління підприємством у сучасних умовах господарювання. Для підприємств харчової промисловості, які характеризуються високою матеріаломісткістю та енергоємністю, контроль витрат має не лише облікове, але й стратегічне значення.

Економічна ефективність системи контролю визначається її здатністю забезпечити раціональне використання ресурсів, зниження витрат на виробництво, підвищення якості управлінських рішень і, як наслідок, зростання прибутковості підприємства. Таким чином, контроль витрат виступає не лише функцією бухгалтерського обліку, а й інструментом стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємства [25-27].

Під економічною ефективністю системи контролю витрат слід розуміти співвідношення отриманих економічних результатів (у вигляді зниження

собівартості, зростання прибутку, підвищення рентабельності) до витрат, пов'язаних із впровадженням, функціонуванням і вдосконаленням контрольних процедур.

Ефективна система контролю повинна забезпечувати: прозорість інформаційних потоків щодо витрат і доходів; достовірність облікових даних, що використовуються для управлінських рішень; оперативність виявлення відхилень і нераціональних витрат; системність у взаємозв'язку контролю з плануванням, бюджетуванням і аналізом діяльності.

З економічної точки зору, ефективність контролю проявляється у зниженні рівня витрат на одиницю продукції, зростанні продуктивності праці, скороченні простоїв і втрат, а також у підвищенні рентабельності виробництва.

Для визначення економічної ефективності функціонування системи контролю використовуються кількісні та якісні показники, що характеризують результати її впливу на фінансові результати діяльності підприємства. Основними з них є:

- рівень собівартості продукції. Зниження собівартості свідчить про підвищення ефективності контролю;
- темпи зростання прибутку. Показують, наскільки ефективно система контролю сприяє поліпшенню фінансових результатів;
- рентабельність реалізації, витрат і активів. Відображає кінцеву ефективність управління витратами;
- економія ресурсів (матеріальних, трудових, енергетичних). Демонструє вплив контролю на раціональність використання факторів виробництва;
- частка контрольованих витрат у загальній структурі. Показник управлінської зрілості системи контролю.

Основні напрями оцінки ефективності системи контролю витрат зведемо до табл.2.6.

Таблиця 2.6

Основні напрями оцінки ефективності системи контролю витрат

Напрямок оцінки	Зміст показника	Очікуваний економічний ефект
Зниження собівартості продукції	Аналіз динаміки витрат на 1 грн. реалізації	Підвищення прибутковості, зростання конкурентоспроможності
Підвищення рентабельності витрат	Зіставлення прибутку з понесеними витратами	Зростання ефективності використання ресурсів
Оптимізація структури витрат	Зменшення частки матеріальних і адміністративних витрат	Рациональне використання матеріалів і коштів
Скорочення непродуктивних витрат	Усунення надлишкових, нецільових і необґрунтованих витрат	Зменшення загальної собівартості
Поліпшення фінансової стабільності	Зниження боргового навантаження, підвищення ліквідності	Зростання довіри інвесторів та кредиторів
Автоматизація обліку та контролю	Впровадження сучасних ІТ-рішень	Скорочення часу обробки інформації, мінімізація помилок

Одним із найважливіших індикаторів ефективності контролю є зниження собівартості продукції, яке прямо впливає на фінансові результати. Покращення системи контролю витрат дає змогу своєчасно виявляти зайві, непродуктивні або необґрунтовані витрати, а також підвищувати ефективність використання матеріальних, трудових і енергетичних ресурсів.

Зменшення витрат на 1 грн. реалізованої продукції свідчить про те, що підприємство отримує більший економічний результат з кожної одиниці вкладених ресурсів. Це, своєю чергою, створює можливості для формування конкурентних цін, підвищення ринкової частки та збільшення прибутку.

Ефективна система контролю витрат тісно пов'язана з показниками рентабельності витрат і реалізації, які демонструють, наскільки результативно підприємство перетворює витрати на прибуток. Як показали результати аналізу діяльності підприємства, рентабельність витрат зросла з 48,0% до 54,8%, а рентабельність реалізації: з 30,2% до 32,7%, що свідчить про зростання ефективності використання ресурсів і покращення внутрішньої системи контролю. Позитивна динаміка цих показників свідчить про: підвищення

продуктивності праці персоналу; зниження частки непродуктивних витрат; покращення контролю за управлінськими та адміністративними витратами.

Таким чином, рентабельність стає інтегральним показником, який відображає загальний ефект від удосконалення системи контролю витрат і калькуляції собівартості.

Важливою складовою економічної ефективності є раціоналізація структури витрат. За результатами аналізу видно, що основну частку витрат становлять матеріальні ресурси (понад 43%), тоді як інші статті (оплата праці, амортизація, соціальні відрахування) займають стабільні частки. Ефективна система контролю дає змогу регулювати структуру витрат таким чином, щоб: збільшувати частку витрат, пов'язаних із створенням доданої вартості; скорочувати адміністративні та допоміжні витрати; забезпечувати технологічну гнучкість виробництва.

Оптимізація структури витрат уможливорює підвищення маржинального прибутку підприємства і сприяє зміцненню фінансової стійкості у довгостроковій перспективі.

Скорочення або ліквідація непродуктивних витрат (втрат від браку, простоїв, нераціонального використання ресурсів), це прямий результат дії контрольних механізмів. Ефективний контроль дозволяє: виявляти відхилення від норм витрат у реальному часі; проводити факторний аналіз причин перевитрат; оперативно коригувати виробничі процеси.

Практичне застосування системи внутрішнього контролю з використанням цифрових технологій дозволяє знизити непродуктивні витрати на 10–15%, що має безпосередній позитивний вплив на собівартість і фінансові результати.

Завдяки систематичному контролю витрат підприємство отримує можливість забезпечити стабільність фінансових потоків, збалансувати надходження і видатки, зменшити кредитне навантаження. Підвищення ефективності контролю витрат сприяє: покращенню ліквідності активів; підвищенню коефіцієнта фінансової стійкості; формуванню позитивного іміджу

підприємства серед партнерів та інвесторів. Фінансова стабільність є підґрунтям для інвестиційного розвитку та реалізації довгострокових стратегій зростання.

Окремий напрям ефективності системи контролю витрат пов'язаний із рівнем автоматизації облікових процесів. Сучасні інформаційні системи дають змогу не лише фіксувати витрати, а й аналізувати їх за центрами відповідальності, виробничими ділянками, видами продукції. Автоматизація сприяє: мінімізації людського фактора у звітності; скороченню часу на обробку облікових даних; інтеграції фінансової, управлінської та аналітичної інформації в єдиному середовищі. Як наслідок, підприємство отримує підвищення точності обліку, швидкість прийняття рішень і зниження витрат на ведення контролю.

Узагальнюючи аналіз основних напрямів оцінки ефективності системи контролю витрат, можна зробити такі висновки:

- система контролю має суттєвий вплив на економічні результати діяльності підприємства, забезпечуючи зростання прибутковості, рентабельності та зниження собівартості;
- найбільший ефект досягається завдяки оптимізації структури витрат, скороченню непродуктивних витрат і запровадженню автоматизованих засобів контролю;
- підвищення ефективності контролю сприяє зміцненню фінансової стабільності підприємства та формує основу для стійкого розвитку у конкурентному середовищі;
- система контролю повинна бути динамічною і гнучкою, орієнтованою на постійне вдосконалення методів аналізу витрат і управління собівартістю.

Таким чином, результати, відображені у табл.2.6, підтверджують, що економічна ефективність системи контролю витрат є ключовим чинником підвищення загальної конкурентоспроможності підприємства харчової промисловості.

У процесі оцінки ефективності системи контролю витрат важливо простежити взаємозв'язок між змінами у структурі витрат і фінансовими результатами діяльності підприємства.

Як свідчить аналіз, проведений у попередніх підрозділах, у 2024 році спостерігалось зниження частки витрат у доході з 62,98% до 59,74%, що вказує на позитивну динаміку використання ресурсів. Одночасно рентабельність витрат зросла з 48,0% до 54,8%, а рентабельність активів: із 72,9% до 99,5%, що підтверджує ефективність впровадженої системи контролю.

Ці зміни відбулися за рахунок: оптимізації процесів закупівель і використання матеріальних ресурсів; скорочення адміністративно-управлінських витрат; поліпшення планування виробничих процесів; автоматизації облікових процедур, що дозволило оперативно реагувати на відхилення.

У результаті підприємство досягло зростання чистого прибутку на 21,5%, що є безпосереднім підтвердженням економічної доцільності впровадження сучасної системи контролю витрат.

Ефективність системи контролю не є сталою величиною, вона залежить від гнучкості механізмів управління, рівня автоматизації, кваліфікації персоналу та внутрішньої політики підприємства. Постійне удосконалення системи контролю дозволяє досягти таких економічних результатів: зменшення собівартості продукції без втрати якості; скорочення тривалості обороту капіталу; зниження частки непродуктивних витрат у загальній структурі; підвищення рівня управлінської відповідальності за формування витрат; зростання довгострокової прибутковості підприємства.

У свою чергу, впровадження сучасних інструментів обліку та контролю формує основу для побудови інтегрованої системи управління ефективністю підприємства.

Основні методи підвищення економічної ефективності контролю витрат:

- впровадження контролю за центрами витрат і відповідальності. Це дозволяє не лише відслідковувати витрати за напрямками, а й визначати відповідальних осіб за їх формування;
- автоматизація облікових процесів і аналітики. Використання сучасного програмного забезпечення зменшує ризик помилок і забезпечує оперативність контролю;
- регулярний факторний аналіз відхилень. Дає можливість визначати першопричини перевищення витрат і приймати превентивні рішення;
- системне планування і бюджетування. Формування гнучких бюджетів витрат сприяє оптимізації ресурсів та підтримує фінансову дисципліну;
- інтеграція контролю з стратегією підприємства. У сучасних умовах важливо враховувати не лише економічні, а й екологічні та соціальні наслідки витратної політики.

Проведений аналіз підтверджує, що система контролю витрат і собівартості продукції є дієвим інструментом підвищення економічної ефективності діяльності підприємства. Її функціонування забезпечує: зниження собівартості продукції та підвищення прибутковості; зростання рівня рентабельності реалізації, витрат та активів; формування економічно обґрунтованої цінової політики; посилення внутрішнього фінансового контролю та відповідальності персоналу.

У результаті удосконалення системи контролю підприємство отримує суттєвий економічний ефект, не лише у вигляді прямої економії витрат, а й через підвищення ефективності прийняття управлінських рішень, зміцнення фінансової стабільності та стійкого розвитку в конкурентному середовищі.

Таким чином, економічна ефективність функціонування системи контролю витрат є ключовим фактором забезпечення стратегічної конкурентоспроможності підприємства харчової промисловості.

В подальшій роботі доцільно провести розрахунок економічного ефекту від впровадження удосконаленої системи контролю (забезпечення підприємством програмного забезпечення для контролю витрат) та формування

собівартості продукції. Вихідні дані використаємо з табл.2.1 за 2024 рік: матеріальні витрати – 1056,9 тис. грн., витрати на оплату праці – 812,0 тис. грн., відрахування – 178,6 тис. грн., амортизація – 163,0 тис. грн., інші операційні витрати – 225,7 тис. грн., загальні витрати – 2436,2 тис. грн. Проаналізуємо три сценарії заощадження (консервативний, реалістичний та оптимістичний) та зведемо до табл.2.7.

Таблиця 2.7

Очікувані річні заощадження витрат за сценаріями

Стаття зниження витрат	Консервативний		Реалістичний		Оптимістичний	
	%	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%	Тис. грн.
Матеріальні витрати	1,5	15,85	3,0	31,71	5,0	52,85
Оплата праці	1,0	8,12	2,0	16,24	3,0	24,36
Відрахування (22%)	-	1,79	-	3,57	-	5,36
Інші операційні витрати	5,0	11,29	10,0	22,57	15,0	33,86
Загалом заощадження	-	37,04	-	74,09	-	116,42

Інвестиційні витрати на впровадження за оптимальним пакетом програмного забезпечення складатимуть 200 тис. грн. (разові інвестиції) та щорічні операційні витрати на обслуговування – 35 тис. грн. Для визначення терміну окупності витрат використаємо реалістичний сценарій окупності витрат. Вихідні дані для обчислення:

- річні заощадження (табл.2.7) – 74,09 тис. грн.;
- річні операційні витрати – 35 тис. грн.;
- чистий річний економічний ефект складатиме – 39,09 тис. грн.;
- одноразові витрати – 200 тис. грн.;
- термін окупності $200 / 39,09 = 5,12$ років.

Таким чином, при впровадженні програмного забезпечення для контролю витрат та за реалістичним сценарієм заощадження витрат, підприємству потрібно буде 5,12 років для окупності проекту, що є доволі значним для малого підприємництва. Розглянемо можливість окупності проекту за 3 роки:

- одноразові витрати – 200 тис. грн.;
- термін окупності – 3 роки;

- річний економічний ефект – $200 / 3 = 66,67$ тис. грн.;
- річні операційні витрати – 35 тис. грн.;
- загальні потреби в зниженні витрат – 101,67 тис. грн.;
- загальні операційні витрати – 2436,2 тис. грн.;
- потреба в зниженні загальних витрат: $101,67 / 2436,2 = 4,17\%$.

Вихідний розрахунок показав, що для окупності проєкту за 3 роки підприємство потребуватиме в значному зниженні витрат – на 4,17% (замість 3%, що передбачав реалістичний сценарій), таким чином реалізація заходів має давати трохи більший ефект (наприклад: 4% економії по матеріалам разом, 2,5% по оплаті праці та 12,5% по іншим операційним витратам).

Узагальнюючи, для прийняття інвестиційного рішення доцільно або підвищити очікувані заощадження (через додаткові процесні заходи), або знизити початкові витрати (пошук дешевших рішень, грантових програм), або розглядати довший горизонт окупності (5–7 років).

Проведене дослідження засвідчило, що ефективна система контролю витрат є ключовим чинником підвищення конкурентоспроможності підприємства та його фінансової стійкості. Впровадження сучасних методів контролю, автоматизації облікових процесів і постійного моніторингу собівартості продукції забезпечує своєчасне виявлення відхилень, нераціональних витрат і резервів економії. Аналіз показників рентабельності, витрат і прибутковості довів, що удосконалення системи контролю дає відчутний економічний ефект, який проявляється у зростанні чистого прибутку, підвищенні рентабельності реалізації, активів і витрат.

Розрахунки свідчать, що навіть за реалістичного сценарію впровадження вдосконаленої системи контролю економія може становити від 3 до 5 % від загального обсягу витрат, що забезпечує покращення фінансових результатів підприємства без суттєвого зростання виробничих ресурсів. Підвищення ефективності управління витратами призводить до зменшення собівартості продукції, оптимізації структури витрат, більш раціонального використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

Важливо, що контроль витрат виступає не лише інструментом виявлення недоліків, а й дієвим елементом стратегічного управління. Завдяки впровадженню єдиної інформаційної системи, налагодженню внутрішньої звітності та підвищенню прозорості процесів формування собівартості підприємство отримує можливість приймати обґрунтовані управлінські рішення. Це сприяє зміцненню фінансової дисципліни, зниженню ризику перевитрат та забезпечує стабільність економічного розвитку.

Таким чином, ефективність функціонування системи контролю витрат і собівартості продукції полягає у досягненні оптимального співвідношення між рівнем витрат та кінцевими фінансовими результатами діяльності підприємства. Розроблена і впроваджена комплексна система контролю не лише підвищує результативність виробничо-господарської діяльності, але й формує основу для сталого розвитку підприємства харчової промисловості в умовах динамічного ринкового середовища.

Висновки до розділу 2

У процесі проведеного аналізу системи контролю витрат і формування собівартості продукції було з'ясовано, що ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства безпосередньо залежить від раціональної організації контролю, оптимальної структури витрат та здатності менеджменту швидко реагувати на зміни у виробничому процесі.

Аналіз складу, структури та динаміки витрат підприємства показав, що найбільшу питому вагу у загальній сумі витрат займають матеріальні витрати та витрати на оплату праці, що є типовим для підприємств харчової промисловості. Виявлено тенденцію до поступового зростання обсягу витрат у динаміці, проте структура витрат залишається стабільною, що свідчить про збалансовану політику управління ресурсами. Разом з тим збільшення частки інших операційних витрат сигналізує про необхідність детальнішого контролю за допоміжними процесами.

Встановлено, що система контролю є функціонально дієвою, однак має потребу у вдосконаленні, насамперед через впровадження автоматизованих інформаційних технологій, підвищення рівня аналітичності облікових даних і посилення взаємозв'язку між контролем та управлінськими рішеннями. Наявність оперативного контролю за елементами витрат дозволяє підприємству своєчасно виявляти відхилення та попереджати перевитрати, але потребує подальшої інтеграції з процесами стратегічного планування.

Проаналізовано економічну ефективність функціонування системи контролю витрат. Розрахунки рентабельності, прибутковості та частки витрат у доході довели позитивний вплив удосконалення системи контролю на фінансові результати підприємства. Зростання показників рентабельності реалізації, витрат та активів свідчить про підвищення загальної ефективності господарської діяльності. Впровадження дієвої системи контролю дозволяє досягти не лише зниження собівартості продукції, але й підвищення якості управлінських рішень.

РОЗДІЛ 3. НАПЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КОНТРОЛЮ ВИТРАТ І ЗНИЖЕННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ

3.1. Удосконалення методики контролю витрат на підприємстві

Ефективна система контролю витрат є одним із ключових інструментів забезпечення конкурентоспроможності підприємства, оптимізації ресурсного забезпечення та досягнення цільового рівня рентабельності. В сучасних умовах високої нестабільності ринкового середовища, інфляційного тиску, коливань вартості ресурсів та загострення конкуренції підприємства змушені переглядати традиційні методики контролю витрат та впроваджувати більш гнучкі, адаптивні та технологічно розвинені підходи. Саме тому удосконалення методики контролю витрат набуває особливої важливості та потребує комплексного підходу, який охоплює всі елементи системи управління витратами: від планування та нормування до оперативного моніторингу й аналізу відхилень.

Перш за все, потреба в удосконаленні методики контролю витрат зумовлена значними змінами у структурі витрат підприємств, що проявляються в підвищенні частки енергоємних, логістичних, адміністративних та сервісних витрат. Крім того, цифровізація виробництва, автоматизація технологічних процесів та застосування нових моделей організації праці вимагають оновлення підходів до формування, фіксації та аналізу собівартості. Для ТОВ «Хотінь-Хліб» питання вдосконалення методики контролю витрат має особливе значення, оскільки підприємство функціонує в умовах коливань вартості сировини, підвищення цін на енергоресурси та зростання конкурентного тиску на локальних ринках.

На підприємстві діє базова система контролю витрат, що включає: контроль за використанням матеріальних ресурсів; контроль заробітної плати та трудових витрат; облік амортизації; контроль енергетичних витрат; облік

загальновиробничих витрат. Однак проведений аналіз (попередні підрозділи роботи) показав низку проблем:

- відсутність регламентованих центрів відповідальності;
- витрати контролюються переважно у розрізі цеху, а не конкретних відповідальних осіб;
- недостатній аналіз відхилень фактичних витрат від нормативів;
- незастосування сучасної методики: бюджетування та прогнозування витрат;
- недостатній рівень автоматизації;
- низька прозорість енергетичних витрат та втрат продукції через списання і повернення.

Для удосконалення методики контролю витрат є необхідність проаналізувати операційні витрати в розрізі змін елементів витрат протягом 2023-2024 рр., які зведемо до табл.3.1.

Таблиця 3.1

**Розширена структура та динаміка витрат підприємства
за 2023-2024 рр.**

Статті витрат	Роки, тис. грн.		Структура витрат, %		Відхилення	
	2023	2024	2023	2024	Абсолютне, тис. грн.	Відносне, %
Борошно, дріжджі, інша сировина	856,8	827,7	38,0	34,0	-29,1	96,6
Електроенергія та газ	109,6	179,2	4,9	7,4	69,6	163,5
Оплата праці	748,0	812,0	33,1	33,3	64,0	108,6
Соціальні відрахування	164,6	178,6	7,3	7,3	14,0	108,5
Амортизація	148,0	163,0	6,6	6,7	15,0	110,1
Пакувальні матеріали	51,3	50,0	2,3	2,1	-1,3	97,5
Транспортні витрати	109,5	120,5	4,8	4,9	11,0	110,0
Інші витрати	69,4	105,2	3,0	4,3	35,8	151,6
Загальні витрати	2257,2	2436,2	100	100	179,0	107,9

Джерело: складено автором

Перш за все слід відзначити, що загальна сума витрат підприємства у 2024 р. зросла порівняно з попереднім роком на 179,0 тис. грн., або на 7,9%. При цьому зміна структури витрат свідчить про нерівномірне зростання окремих статей, зокрема різке збільшення витрат на енергоносії та інші операційні витрати. Це вказує на необхідність удосконалення системи планування, нормування й моніторингу витрат на всіх етапах виробничого процесу.

Проведений аналіз витрат підприємства за 2023-2024 рр. свідчить про необхідність перегляду окремих підходів до контролю. Так, загальна сума витрат за аналізований період зросла з 2257,2 тис. грн. до 2436,2 тис. грн., або на 7,9%. При цьому характер змін різний: окремі статті витрат суттєво збільшились (енергоносії на 63,5%; інші витрати на 51,6%), тоді як витрати на основну сировину, навпаки, скоротилися на 29,1 тис. грн. Подібні тенденції вказують на неоднорідність процесів формування собівартості та потребують удосконалення інструментарію контролю.

Одним із ключових напрямів підвищення ефективності контролю витрат є створення на підприємстві розгалуженої системи центрів відповідальності, що дозволяє децентралізувати управління, підвищити персональну відповідальність керівників підрозділів та забезпечити точніше встановлення причин виникнення та обсягу витрат.

У традиційній системі обліку, що функціонує на ТОВ «Хотінь-Хліб», більшість витрат групується у межах кількох узагальнених статей. Це призводить до таких проблем: відсутність чіткої прив'язки витрат до конкретних виробничих ділянок; складність контролю за витратами у динаміці; неможливість точно визначити винуватців, або причини перевитрат; обмежена можливість управлінського аналізу; ризик приховування неефективних витрат під виглядом «інших».

Для того, щоб забезпечити сучасний рівень контролю та підвищити економічну ефективність діяльності підприємства, доцільно сформувати такі центри відповідальності [29-31]:

- центр відповідальності за сировину та матеріали. Включає витрати на борошно, дріжджі, пакувальні матеріали та інші компоненти. Контроль у цьому центрі дозволить: впровадити точні норми витрат; контролювати відхилення у натуральному та вартісному виразі; запобігати наднормативним списанням; визначати втрати у процесі замісу, випікання та охолодження;

- центр енергетичних витрат. Включає витрати на електроенергію та газ. Його впровадження є критично необхідним, адже у 2024 році витрати на енергоносії збільшились на 69,6 тис. грн., або на 63,5%. Система контролю повинна передбачати: облік енергоспоживання по виробничих лініях; встановлення електролічильників на окремі печі; щоденний моніторинг пікових навантажень; облік витрат тепла. Окремою функцією має стати енергетичний аудит із визначенням «вузьких місць» у споживанні енергії;

- центр витрат на оплату праці та відрахування. Дозволяє контролювати: ефективність використання робочого часу; продуктивність працівників; відповідність виплат нормам виробітку. Зростання витрат на оплату праці на 64,0 тис. грн., або на 8,6% потребує більш детального контролю норм часу та планування фонду оплати праці;

- центр загальновиробничих витрат. Включає амортизацію, ремонти, оплату послуг, транспортні витрати, інші операційні витрати. Саме в цій групі найбільш імовірні приховані неефективні витрати. Наприклад, збільшення інших операційних витрат на 35,8 тис. грн., або на 51,6% свідчить про недосконалість їх обліку та контролю;

- центр логістичних витрат. Для хлібопекарської галузі логістика має надзвичайно важливе значення через щоденні перевезення продукції та високу швидкість її реалізації. Контроль у цьому центрі дозволяє: оптимізувати маршрути доставки; порівнювати витрати на кілометр пробігу; оцінювати ефективність використання автотранспорту.

Ефективною методикою управління витратами є впровадження стандарт-костингу. Стандарт-костинг - це метод управління витратами, який базується на встановленні нормативних (стандартних) величин витрат на одиницю продукції

та порівнянні їх з фактичними з метою виявлення та аналізу відхилень [32]. Його впровадження на ТОВ «Хотінь-Хліб» дозволить: забезпечити оперативний контроль витрат у режимі реального часу; встановити економічно обґрунтовані норми ресурсів; виявити причини перевитрат та неефективності; підвищити відповідальність персоналу; оптимізувати технологічні процеси та використання обладнання; прогнозувати собівартість та планувати ціни.

Для ефективної роботи стандарт-костингу необхідно розробити детальні нормативи на всі основні ресурсні статті:

- стандарти витрат сировини. Для хлібобулочної продукції встановлюються: норми витрати борошна на 1 кг тіста; норми використання дріжджів, солі, цукру тощо; норми втрат при замісі, бродінні, формуванні та випіканні; норми списання при охолодженні. Наприклад, якщо норматив витрати борошна на 1 кг. продукції становить 0,72 кг., а фактична витрата 0,75 кг., то перевитрата складатиме $0,75 - 0,72 = 0,03$ кг. на одиницю. При виробництві 300 кг. готової продукції щодня, загальна перевитрата складатиме 9 кг., за ціною борошна 18,50 грн./кг., щоденна економія складатиме 166,5 грн., відповідно річна економія 60,8 тис. грн., або можливість зменшити собівартість продукції за рахунок матеріальних витрат на 2,5% ($60,8 / 2436,2 * 100\%$). Це демонструє, що навіть 2-3% відхилення норм є суттєвими для підприємства;

- стандарти енергетичних витрат. Для підприємства впроваджується: стандарт споживання газу на випікання 1 кг продукції; стандарт електроенергії на роботу тістомісів, формувального обладнання, охолодження. Наприклад: норматив електроспоживання: 28 кВт/год на одну тонну продукції, фактичне складає 36 кВт/год, відповідно перевитрата складатиме $8 \text{ кВт/год} * 0,3 \text{ тон/добу} = 2,4 \text{ кВт/год}$ на день. За тарифу 4,32 грн. за кВт/год економія витрат складатиме $2,4 * 4,32 = 10,368$ грн./день, або 3,7 тис. грн./рік, що дозволить зменшити енергомісткість продукції на 2,1% ($3,7 / 179,2 * 100\%$). Це підтверджує необхідність енергетичного аудиту та встановлення лічильників на окреме обладнання;

- стандарти праці та заробітної плати. Для виробничих працівників визначаються: норми часу на заміс, формування та випікання, нормативи продуктивності праці, чисельність персоналу на зміну. Якщо фонд оплати праці у 2024 році збільшився на 64 тис. грн., впровадження стандартів дозволить: визначити причини зростання (реальне підвищення навантаження чи низька продуктивність), скоригувати норми або кількість працівників.

Сутність стандарт-костингу полягає не лише у встановленні норм, а у постійній оцінці відхилень: відхилення за кількістю використаних ресурсів; відхилення за цінами; відхилення за ефективністю праці; відхилення через брак та технологічні порушення. Інтерпретацію аналізу статей витрат за 2023-2024 рр. зведемо до табл.3.2.

Таблиця 3.2

Інтерпретація аналізу статей витрат підприємства

Стаття витрат	Відхилення		Інтерпретація
	Абсолютне, тис. грн.	Відносне, %	
Борошно та сировина	-29,1	96,6	зниження витрат, можливе вдосконалення рецептур або оптимізація норм
Електроенергія та газ	+69,6	163,5	значне перевищення норм, потреба в енергетичному аудиті
Оплата праці	+64,0	108,6	збільшення витрат, можлива низька продуктивність
Пакувальні матеріали	-1,3	97,5	стабільність, або покращення закупівельних цін
Інші витрати	+35,8	151,6	відсутність контролю, потреба деталізації статті

Джерело: складено автором

Впровадження системи стандарт-костингу на ТОВ «Хотінь-Хліб» передбачає такі кроки:

- встановлення нормативів та їх затвердження. Норми затверджуються технологом, головним інженером та економістом. Через сезонні зміни (коливання вологості борошна, температури) передбачено квартальне коригування;

- автоматизація обліку та контролю. Впровадження ERP-системи з модулями «Виробничий облік» (для контролю сировини) та «Енергетичний менеджмент» (для контролю витрат електроенергії). Автоматизація дозволить формувати звіти: «Порівняння фактичних витрат з нормативними»; «Відхилення за ресурсами»; «Причини перевищення норм»;

- контроль відхилень у режимі реального часу. Кожна зміна передає: фактичні витрати сировини, фактичний випуск готової продукції. Система автоматично показує відхилення $>1\%$, що дозволяє реагувати негайно, а не після закриття місяця.

Впровадження стандарт-костингу на ТОВ «Хотінь-Хліб» є стратегічно важливим кроком, який дозволить: підвищити прозорість обліку витрат; покращити контроль за сировиною, енергією та працею; забезпечити точний аналіз відхилень та їх причин; знизити собівартість продукції та підвищити прибутковість; посилити конкурентоспроможність підприємства. Метод стандарт-костингу інтегрується у систему центрів відповідальності та стає основою всієї моделі внутрішнього контролю витрат.

Одним із найбільш сучасних і точних підходів до управління витратами є система ABC-костингу (Activity-Based Costing) - калькулювання собівартості на основі діяльності. Її суть полягає у тому, що витрати розподіляються не за видами продукції, а за процесами, які створюють ці витрати. Потім витрати процесів розподіляються між продуктами пропорційно тому, як вони користуються цими процесами [33]. Для ТОВ «Хотінь-Хліб» впровадження ABC-костингу є перспективним інструментом, оскільки дозволяє підвищити точність розрахунків собівартості, оптимізувати виробничі процеси та виявити неефективні витратні центри.

Особливості діяльності ТОВ «Хотінь-Хліб» свідчать про доцільність переходу до ABC-костингу:

- висока частка непрямих витрат. За даними аналізу (таблиця 3.1): у 2024 році непрямі витрати виробництва (енергія, амортизація, транспорт, інші витрати) становлять понад 29% загальних витрат, що суттєво ускладнює їх

точний розподіл традиційними методами; найбільше відхилення спостерігається за статтями енергія, інші витрати, що свідчить про відсутність чіткої прив'язки витрат до конкретних процесів. Традиційні методи калькулювання не показують, чому і де виникають перевитрати, тоді як ABC дозволяє визначити, який саме процес генерує проблеми;

- широкий асортимент продукції. Підприємство виробляє: хліб формовий, хліб подовий, батони, здобну продукцію, булочки, круасани тощо. Різниця між технологіями значна: здобні вироби потребують більше ручної праці, менше часу для випікання, але більше сировинних компонентів; формовий хліб енергоємний; батон, трудомісткий на етапі формування. У традиційній системі всі ці продукти «тягнуть» на себе витрати пропорційно до обсягу виробництва, що спотворює реальну собівартість;

- значні коливання енергетичних витрат. Енергетична криза 2022-2024 рр. показала, що: електроенергія подорожчала на 85-120%; природний газ на 50-70%. Без точного розрахунку витрат на рівні активностей важко визначити енергоємні види продукції, або етапи виробництва.

Впровадження ABC-костингу на ТОВ «Хотінь-Хліб» вимагає послідовності дій, які розглянемо детальніше.

Ідентифікація основних виробничих процесів. Виділимо основні активності: підготовка сировини та інгредієнтів (просіювання борошна; дозування компонентів); заміс тіста (робота тістомісів; контроль вологості, температури); бродіння (витримка) тіста (витримка у камерах; контроль параметрів); формування виробів (ручне та машинне; зважування); випікання (робота печей (найбільш енергоємний процес)); охолодження та пакування (пакувальні лінії; використання плівки); транспортування продукції до складу та відвантаження. Для кожного процесу збору даних визначаються: трудомісткість, енергоємність, матеріалоємність, тривалість, кількість обробленої продукції.

Визначення драйверів витрат. Для кожного процесу обираються ключові фактори, що формують витрати: дозування та підготовка (вага сировини); заміс

(кількість замісів); бродіння (години роботи камери); формування (кількість виробів); випікання (години роботи печі, кВт/год.); пакування (кількість пакованих одиниць); транспорт (перевезення км./тону готової продукції). Це дозволяє зробити калькулювання не за обсягом, а за споживанням кожним продуктом конкретного ресурсу.

Розрахунок ставки витрат на кожну активність. Витрати на випікання у 2024 році склали 179,2 тис. грн., підприємство відпрацювало 1320 годин роботи печей за рік. Отже: ставка активності «Випікання»: $179200 \text{ грн.} / 1320 \text{ год.} = 136 \text{ грн./год}$ роботи печі. Якщо: батон потребує 0,20 год. випікання, формовий хліб 0,16 год., здобна булочка 0,10 год., то витрати печей на одиницю продукції становитимуть:

- батон: $136 \text{ грн./год.} * 0,20 \text{ год.} = 27,2 \text{ грн.}$
- хліб формовий: $136 \text{ грн./год.} * 0,16 \text{ год.} = 21,8 \text{ грн.}$
- булочка: $136 \text{ грн./год.} * 0,10 \text{ год.} = 13,6 \text{ грн.}$

Таким чином, стає очевидним, що батон дорожчий у випуску продукт, ніж хліб, хоча традиційне калькулювання цього не показує.

Розподіл витрат між продуктами. Після визначення ставок активностей розраховується внесок кожного продукту у загальні витрати. Порівняємо два продукти: формовий хліб, 1 кг. потребує: 0,72 кг. борошна, 0,16 год. роботи печі, 3 хв. формування; батон, 1 кг. потребує: 0,74 кг. борошна, 0,20 год. роботи печі, 5 хв. формування, більше ручної праці.

Результат ABC-аналізу: Батон може виявитися на 12-18% дорожчим у собівартості, ніж хліб, хоча традиційна система відносить їх собівартість до майже однакової.

Впровадження ABC-калькулювання забезпечує підприємству такі вигоди:

- підвищення точності собівартості. Собівартість кожного виду продукції розраховується точно відповідно до її фактичного навантаження на процеси;
- виявлення неефективних процесів. Наприклад, на основі аналізу даних таблиці 3.1, витрат: енергетичні витрати зросли на 63,5%, що вказує на потребу

модернізації печей або оптимізації технологічного режиму; інші витрати збільшилися на 51,6%, що потребує деталізації процесів, які їх генерують;

- виявлення нерентабельних продуктів. Після ABC-аналізу може з'ясуватися, що: здобні вироби приносять низьку маржу; частина лінійок батонів є збитковими через високу трудомісткість;

- оптимізація асортименту продукції. ABC дозволяє визначити: які продукти варто розширювати, які обмежити, які зняти з виробництва;

- обґрунтоване ціноутворення. Ціна формується на основі: процесів, ресурсів, реальних витрат, а не середніх значень.

Використання ABC-костингу на ТОВ «Хотінь-Хліб» є перспективним напрямом удосконалення методики контролю витрат. На відміну від традиційного підходу, система Activity-Based Costing: прив'язує витрати до конкретних дій; забезпечує точну калькуляцію собівартості кожного виду продукції; дозволяє контролювати процеси, а не лише статті витрат; створює передумови для пошуку резервів економії; забезпечує стратегічну інформацію для управлінських рішень щодо асортименту, цін, модернізації обладнання та оптимізації ресурсів.

Таким чином, впровадження ABC-костингу може стати ключовим елементом модернізації системи управління витратами на підприємстві та сприяти зниженню собівартості продукції, підвищенню конкурентоспроможності та зміцненню фінансової стабільності ТОВ «Хотінь-Хліб».

На основі проведеного аналізу запропоновано комплекс заходів щодо вдосконалення методики контролю витрат, які охоплюють: запровадження сучасних методів калькулювання (ABC-костинг), посилення бюджетування, автоматизацію обліку витрат, удосконалення нормативної бази та впровадження системи внутрішнього аудиту витрат. Реалізація цих заходів дозволить не лише підвищити прозорість руху витрат, а й забезпечити їх прогностичне управління, що є ключовим для стабільності підприємства в умовах конкуренції та зростання виробничих ризиків.

Удосконалення методики контролю витрат на ТОВ «Хотінь-Хліб» є необхідною передумовою підвищення ефективності виробництва, зниження собівартості продукції та зміцнення фінансової стійкості підприємства. Запропоновані заходи формують комплексний підхід до управління витратами, який дозволяє інтегрувати облік, аналіз і контроль у єдину інформаційно-аналітичну систему, орієнтовану на стратегічний розвиток підприємства.

3.2. Шляхи зниження собівартості продукції в умовах сучасного ринку

У сучасних умовах трансформації економічного середовища, високої конкуренції, нестабільності зовнішніх факторів та зростання вартості ресурсів питання зниження собівартості продукції набуває особливої актуальності для будь-якого підприємства. Собівартість є ключовим показником ефективності виробництва, адже саме її рівень визначає можливість підприємства формувати конкурентну ціну, забезпечувати прибутковість, інвестувати у розвиток та підвищувати свою ринкову позицію. Відтак, пошук шляхів її оптимізації повинен базуватися на комплексному підході, який охоплює всі етапи виробничого циклу: від закупівлі ресурсів до реалізації готової продукції.

Першочерговим напрямом зниження собівартості є удосконалення ресурсозберігаючої політики підприємства. В умовах постійного подорожчання сировини та енергоносіїв підприємство повинно впроваджувати сучасні технології переробки, енергоощадні системи, оптимізувати виробничі процеси та мінімізувати втрати. Скорочення непродуктивних витрат: брак, простої, надмірне споживання енергії чи матеріалів, може забезпечити значну економію без зменшення обсягів виробництва. Важливими інструментами ресурсозбереження є автоматизація процесів, модернізація обладнання, впровадження систем контролю за витратами енергії (енергетичний менеджмент), а також застосування вторинної сировини та можливість переробки відходів.

Другим ключовим напрямом виступає оптимізація логістичних та закупівельних процесів. На сучасному ринку ефективність постачання визначає не лише рівень витрат на сировину, але й стабільність виробництва. Підприємства повинні активно використовувати можливості диверсифікації постачальників, укладати довгострокові контракти, впроваджувати електронні системи закупівель, а також здійснювати постійний моніторинг ринкових цін. Оптимізація запасів шляхом упровадження системи Just-in-Time (точно вчасно) та моделювання потреб дозволяє суттєво зменшити складські витрати та ризик псування продукції. Раціональна організація транспортних потоків також сприяє скороченню витрат: шляхом оптимізації маршрутів, об'єднання партій відвантаження та вибору вигідних видів транспорту.

Наступним напрямом є підвищення продуктивності праці. Людський капітал відіграє стратегічну роль у виробництві, тому ефективне управління персоналом дозволяє не лише знизити собівартість, але й покращити якість продукції. Важливими є впровадження системи мотивації, підвищення кваліфікації працівників, автоматизація рутинних операцій, оптимізація чисельності персоналу та раціональний розподіл трудових ресурсів. Важливо забезпечити баланс між продуктивністю праці та витратами на оплату праці, оскільки ефективна система управління персоналом дає змогу збільшити випуск продукції на один працівника та зменшити витрати на одиницю продукції.

Окреме значення має удосконалення технологій виробництва. Підприємства мають орієнтуватися на впровадження сучасного обладнання, інноваційних технологічних процесів, цифрових систем обліку та контролю. Використання систем автоматизованого проектування та управління, сенсорних контролерів, цифрових систем моніторингу дозволяє забезпечити стабільність технологічного процесу, мінімізувати технологічні втрати та підвищити точність виготовлення продукції. Інноваційні технології також дають можливість оптимізувати використання матеріалів, зменшити енергозатрати та скоротити тривалість виробничого циклу.

Важливим напрямом зниження собівартості є оптимізація структури управління підприємством. Скорочення адміністративних витрат, делегування повноважень, удосконалення документообігу та впровадження сучасних ERP-систем дозволяють зменшити витрати на управління та забезпечити оперативний контроль за виробничими процесами. Ефективне управління фінансовими та матеріальними потоками дозволяє уникнути дублювання функцій, підвищити швидкість прийняття рішень та раціонально використовувати ресурси.

Останнім важливим напрямом є підвищення якості продукції. Хоча на перший погляд підвищення якості може асоціюватися зі збільшенням витрат, на практиці це дає можливість зменшити витрати на брак, знизити витрати на гарантійне обслуговування, забезпечити довгострокові переваги на ринку та уникнути прихованих витрат. Впровадження систем управління якістю, стандартів ISO, регулярний контроль якості на всіх етапах виробництва забезпечує стабільність технологічного процесу та підвищення ефективності виробництва.

В подальшій роботі розглянемо основні напрями зниження собівартості продукції на підприємстві, які можуть бути застосовані ТОВ «Хотінь-Хліб», а також проведемо розрахунки економічного ефекту.

Оптимізація витрат на сировину та матеріали. Сировина у структурі витрат ТОВ «Хотінь-Хліб» традиційно займає найбільшу частку 38% у 2023 році та 34% у 2024 році. Основні статті: борошно, дріжджі, поліпшувачі, сіль, олія.

Пошук альтернативних постачальників і перехід на довгострокові контракти. Підприємство наразі закуповує борошно у 2-3 постачальників. Аналіз ринку показує, що різниця у вартості борошна між виробниками може становити 5-10 %. Якщо ТОВ «Хотінь-Хліб» укладе довгостроковий контракт за нижчою ціною, можливе зниження ціни на 250-350 грн./т. Розрахуємо економію, річне споживання борошна при виготовленні 300 одиниць продукції на день складає:

$300 \text{ одиниць} * 0,72 \text{ кг.} * 365 \text{ днів} = 82125 \text{ кг. на рік, або } 82,1 \text{ тони}$

З економією в 300 грн./тону вартісна економія складе:

$300 \text{ грн./тону} * 82,1 \text{ тон} = 24630 \text{ грн. на рік.}$

В свою чергу це дозволить зменшити собівартість продукції 1 кг. хліба на:

$24630 \text{ грн.} / 109500 \text{ кг./рік} = 0,22 \text{ грн.} / \text{кг.},$ або отримати додатковий прибуток на відповідну суму.

Впровадження нормування сировини та зменшення втрат. Під час замісу та формування виробів втрати сировини можуть складати до 2%. Впровадження автоматизованої системи дозування та контроль вологості тіста можуть зменшити втрати до 0,8-1%. Економічний ефект: витрати на сировину у 2024 році складали 827,7 тис. грн; скорочення втрат на 1% (економія):

$827,7 \text{ тис. грн.} * 1\% = 8,28 \text{ тис. грн.}$

Зниження енергетичних витрат. У 2024 році витрати на електроенергію та газ становили 179,2 тис. грн., що дорівнює 7,4% у структурі витрат. Ріст 2024 року порівняно з 2023 роком на 63,5% є критичним і потребує коригування. Оптимізація графіка роботи через перехід на нічні тарифи електроенергії може зменшити витрати на 8-12% (для нічних процесів), якщо перенести частину процесів (заміс, підготовка), що в свою чергу дасть змогу зменшити загальні витрати на електроенергію до 2%, або на: $179,2 \text{ тис. грн.} * 2\% = 3,6 \text{ тис. грн. на рік.}$

Підвищення продуктивності праці та оптимізація трудових ресурсів. Витрати на оплату праці у 2024 році становили 812 тис. грн. (33,3 %), одна з найбільших статей витрат. Автоматизація окремих виробничих процесів, а саме механізація формування та пакування хлібобулочних виробів дозволяє: скоротити витрати робочого часу до 20-25 %, зменшити кількість працівників на зміні на 1-2 особи, що дасть можливість скорочення однієї ставки. При мінімальній заробітній платі на місяць 8500 грн. (з врахуванням відрахувань), економія складе: 102 тис. грн. на рік.

Зниження непрямих витрат. Контроль упаковки, пакувальні матеріали в 2024 році склали 50 тис. грн. на рік. При переході на легшу плівку можливе скорочення витрат на 10%, що в свою чергу дасть можливість економії:

$$50 \text{ тис. грн.} \cdot 10\% = 5 \text{ тис. грн. на рік}$$

Управління іншими операційними витратами. У 2024 році інші витрати зросли значно: з 69,4 тис. грн. до 105,2 тис. грн., або на 51,6%. Необхідно: впровадити бюджетування, встановити ліміти витрат, провести аналіз договорів на утилізацію, охорону, зв'язок, що в свою чергу дасть змогу знизити витрати до 10%, або $105,2 \text{ тис. грн.} \cdot 10\% = 10,5 \text{ тис. грн. на рік}$.

Узагальнюючи, зведемо можливі показники зниження собівартості продукції на підприємстві до табл.3.3.

Таблиця 3.3

**Потенційна річна економія для підприємства ТОВ «Хотінь-Хліб»
(за 2024 рік)**

Напрямок економії витрат	Потенційна економія, тис. грн.
Зміна вартості сировини	24,6
Автоматизована система дозування	8,3
Зниження енергетичних витрат	1,8
Автоматизація окремих виробничих процесів	102,0
Управління іншими операційними витратами	10,5
Загальна економія на рік	147,2
Загальні витрати в 2024 році	2436,2
Потенційна економія, %	6,0

Джерело: складено автором

Загальна економія може скласти 6% від річних витрат підприємства, що є суттєвим резервом для зростання прибутковості. Зниження собівартості продукції ТОВ «Хотінь-Хліб» можливе шляхом комплексної оптимізації всіх ключових статей витрат: сировини, енергоресурсів, праці та управлінських витрат. Запропоновані заходи забезпечують не лише безпосереднє скорочення витрат, але й підвищують ефективність виробництва, якість продукції та

конкурентоспроможність підприємства. Проведені розрахунки свідчать, що впровадження запропонованих заходів дасть змогу отримати економію близько 150 тис. грн. на рік, що є вагомим аргументом для їх реалізації.

Висновки до розділу 3

Проведений аналіз показав, що ефективний контроль витрат є однією з найважливіших передумов забезпечення конкурентоспроможності ТОВ «Хотінь-Хліб», а його удосконалення повинне ґрунтуватися на комплексному підході, який охоплює як виробничу, так і управлінську складову діяльності.

Обґрунтовано необхідність модернізації методики контролю витрат шляхом переходу до інтегрованої системи обліку й аналізу витрат, яка передбачає використання сучасних цифрових інструментів, регламентацію процесів формування витрат, підвищення оперативності збору інформації та запровадження внутрішніх стандартів контролю. Уточнені підходи до класифікації витрат, впровадження нормативного методу, бюджетування та автоматизація виробничого обліку дозволяють значно підвищити точність калькулювання собівартості, своєчасно виявляти відхилення та визначати їхні причини. Отже, удосконалення системи контролю витрат створює передумови для зменшення виробничих витрат, оптимізації ресурсного забезпечення та підвищення фінансової дисципліни.

Визначені конкретні шляхи зниження собівартості продукції, адаптовані до умов діяльності ТОВ «Хотінь-Хліб» та сучасної ринкової кон'юнктури. Найвагоміші резерви економії виявлено у сферах використання сировини та енергоресурсів, організації праці та управлінських витрат. Зокрема, оптимізація закупівельної політики, перехід до довгострокових контрактів із постачальниками, зменшення технологічних витрат, автоматизація виробництва та контроль непрямих витрат здатні забезпечити підприємству суттєве скорочення собівартості.

Узагальнюючи результати опрацювань, слід зазначити, що запропоновані напрями удосконалення контролю витрат і зниження собівартості є взаємопов'язаними та повинні впроваджуватися комплексно. Удосконалена система контролю дозволяє своєчасно виявляти резерви економії, а реалізація заходів зі зниження витрат забезпечує практичний економічний ефект.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі проведено комплексне дослідження теоретичних засад, аналітичних характеристик та практичних аспектів формування системи контролю витрат і собівартості продукції підприємства. На основі виконаних досліджень зроблено висновки, які дозволяють оцінити ефективність існуючої системи управління витратами та сформулювати напрями її удосконалення з урахуванням сучасних викликів ринкового середовища.

У першому розділі було обґрунтовано теоретичні основи контролю витрат, визначено його роль у забезпеченні стратегічного та оперативного управління підприємством. Доведено, що ефективний контроль витрат є базою для формування конкурентоспроможної собівартості продукції, забезпечення прибутковості, підвищення фінансової стійкості та платоспроможності підприємства.

Розкрито економічну сутність витрат як сукупності грошових ресурсів, що витрачаються на виробництво продукції та забезпечення її реалізації. Встановлено, що собівартість виступає результативним показником сукупного впливу різних факторів виробничого процесу, а її рівень відображає економічність та ефективність використання засобів і предметів праці. Значна увага була приділена класифікації витрат, оскільки саме вона визначає методи обліку, механізми аналізу й способи управлінського впливу. З'ясовано, що класифікація витрат за економічними елементами, статтями калькуляції, способом включення у собівартість, поведінкою у процесі виробництва та іншими ознаками забезпечує формування комплексної управлінської інформації.

Таким чином, теоретичні засади формують фундамент для подальшої оцінки витрат і визначення резервів зниження собівартості, створюючи основу для практичних рекомендацій.

У другому розділі здійснено глибокий економічний аналіз витрат підприємства, визначено їх структуру, динаміку, фактори зміни та вплив на

фінансові результати діяльності. Аналітичні дані показали, що витрати підприємства мають тенденцію до зростання під впливом інфляційних процесів, подорожчання енергоносіїв, підвищення вартості сировини та матеріалів. Особливо значну частку у собівартості займають матеріальні витрати, що характерно для хлібопекарських підприємств, де питома вага сировини може перевищувати 40 % загальних витрат.

Аналіз системи контролю витрат виявив наявність певних недоліків: недостатній рівень автоматизації облікових операцій, несвоєчасність аналітичної інформації, нечіткі внутрішні регламенти контролю, обмеженість економічних показників для глибокої оцінки витрат. Встановлено, що діюча система контролю є функціонально обмеженою та потребує модернізації через застосування сучасних цифрових технологій, розширення сфери управлінського обліку, переходу до прогностного та попереджувального контролю.

Третій розділ був спрямований на розроблення практичних заходів удосконалення системи контролю витрат і зниження собівартості продукції. Визначено, що модернізація контролю витрат повинна базуватися на кількох ключових напрямках: удосконаленні методики аналітичної обробки витрат; впровадженні сучасних інформаційних систем обліку; запровадженні нормативного, бюджетного та попереджувального контролю; оптимізації внутрішніх бізнес-процесів; посиленні відповідальності за дотримання кошторисної дисципліни.

Значну увагу приділено питанням зниження собівартості шляхом раціонального використання ресурсів, оптимізації структури персоналу, впровадження енергозберігаючих технологій та автоматизації виробничих процесів. Було показано, що навіть часткове впровадження запропонованих заходів може забезпечити економічний ефект у вигляді скорочення змінних витрат, зменшення виробничих витрат, підвищення продуктивності праці та кращого використання виробничих потужностей.

Узагальнюючи результати третього розділу, можна стверджувати, що належно організована система контролю витрат у поєднанні з програмою зниження собівартості створює реальні можливості для зміцнення фінансового стану підприємства та підвищення його конкурентних переваг на ринку.

На основі проведеного комплексного дослідження підтверджено, що ефективна система контролю витрат і раціональне формування собівартості є стратегічно важливими елементами діяльності підприємства. Розроблені теоретичні узагальнення, аналітичні оцінки та практичні рекомендації створюють цілісний підхід до вдосконалення управління витратами та сприяють підвищенню економічної результативності виробництва. Реалізація запропонованих заходів дозволить підприємствам не лише знизити собівартість продукції, але й забезпечити довгострокову стабільність, гнучкість та інноваційність у сучасних умовах ринкової конкуренції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кравченко М.В. Теоретичні аспекти обліку та контролю витрат на виробництво продукції у фермерському господарстві. Глобальні та національні проблеми економіки. Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. URL: <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/116.pdf> (дата звернення 27.10.2025р.)
2. Бондаренко Н.М., Гузь В.С. Теоретичні засади організації внутрішньогосподарського контролю витрат виробництва у сільськогосподарських підприємствах. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/12_1_2017ua/13.pdf (дата звернення 27.10.2025р.)
3. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», документ 996-XIV, чинний, поточна редакція від 03.09.2024р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення 27.10.2025р.)
4. Маркіна І.А. Теоретичні основи управління витратами підприємства. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво, 2020. №4. DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2020-4-24> (дата звернення 27.10.2025р.)
5. Акімова Т.В., Распопова Ю.О., Волященко І.О. Теоретичні засади організації обліку витрат виробничого підприємства. Економіка та суспільство. Серія: Облік і оподаткування, 2023. №52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-46> (дата звернення 28.10.2025р.)
6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» № 73 від 07.02.2013 р. Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00#Text> (дата звернення: 28.10.2025р.)

7. Концептуальна основа фінансової звітності від 01.09.2010 р. Рада з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_009#Text (дата звернення: 28.10.2025р.)
8. Маркіна І.А., Лень В.В., Шапка В.О. Управління витратами як фактор підвищення економічної безпеки підприємства. Актуальні проблеми інноваційної економіки. Харків : ХНТУСГ, 2019. № 3. С. 83–88
9. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (дата звернення 28.10.2025р.)
10. Демчук О. Особливості формування собівартості продукції рослинництва в системі управлінського. Економіка та суспільство, 2023. №57. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-85> (дата звернення 29.10.2025р.)
11. Павлова Г., Приходько І., Волчанська Л. Облік витрат в аграрних і переробних підприємствах. Економіка та суспільство. 2021. №27. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-9> (дата звернення 29.10.2025р.)
12. Семенда Д.К., Семенда О.В., Семенда О.В. Логістика та її роль в підвищенні економічної ефективності реалізації продукції рослинництва. Молодий вчений. 2021. №1(89). С.185-190. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/178/172> (дата звернення 29.10.2025р.)
13. Коваль С.В. Здійснення обліку витрат та визначення собівартості продукції аграрних підприємств та управління їх оптимізацією. Агросвіт. 2024. №22. DOI: 10.32702/2306-6792.2024.22.104 (дата звернення 29.10.2025р.)
14. Омецінська І.Я. Особливості формування повної собівартості продукції (робіт, послуг) в управлінському обліку для цілей ціноутворення. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2018. № 4. С. 120-133.

15. Ігнатенко М.М., Мармуть Л.О., Романюк І.А. Розвиток конкурентних стратегій підприємств в умовах глобалізації ринків. Економічний вісник університету. 2023. Вип. 57. С. 45-51.

16. Обиход І.В., Мороз Ю.Ю., Цегельник Н.І Збалансована система показників для оцінювання операційних витрат та її роль в управлінні економічною безпекою підприємства. Актуальні питання економічних наук. DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17563201> (дата звернення 30.10.2025р.)

17. Думенко М., Садикова В., Прокопенко Є. Збалансована система показників як засіб стратегічного управління організацією. Економічний розвиток і держава. 2019. № 3(81). С. 48–64.

18. Живець А., Наконечна В. Особливості застосування збалансованої системи показників в управлінні витратами економічних та інженерних служб підприємств. Економічний простір. 2020. № 157, С. 38-43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/157-7> (дата звернення 30.10.2025р.)

19. Захарченко В., Акулюшина М., Лінгур Л. (2024). Моделювання процесів управління витратами в умовах невизначеності. Економіка та суспільство, 2024 №64. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-2> (дата звернення 31.10.2025р.)

20. Литовченко О. Ю. Управління витратами на підприємстві: теоретичний аспект. Інфраструктура ринку. 2019. Випуск 31. С. 301–309. URL: http://www.marketinfr.od.ua/journals/2019/31_2019_ukr/47.pdf (дата звернення 31.10.2025р.)

21. Маркіна І.А., Вороніна В.Л., Рудич А.І. Теоретичні основи управління витратами підприємства. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2020. №4(115). С.140–147. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2020/4_2020/26.pdf (дата звернення 31.10.2025р.)

22. Чумак Г. Управління витратами підприємства: Функціональний аспект. Modeling the development of the economic systems. 2022. №4, 160–165. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2022-6-21> (дата звернення 31.10.2025р.)

23. Інтегрована сучасна ERP, яка стане серцем вашого бізнесу. de7partner.
URL: https://de7partner.com.ua/solutions/products/sap-s4hana/?gad_source=1&gad_campaignid=23050273123&gbraid=0AAAAAq2S0xLv7XtGAhuLWrtBCYW6DMkET&gclid=CjwKCAiA55rJBhByEiwAFkY1QC-tD-3dnONuk0hxA7NLU1s5AUHs3bn5p6EV10CoJw4r9YD-d8jASRoCxmsQAvD_BwE
(дата звернення 01.11.2025р.)
24. Рентабельність. Сутність та показники. Фінансово-господарський аналіз підприємств. URL: <https://analizua.com/metodyka-rozrakhunku-2/229-rentabelnist> (дата звернення 01.11.2025р.)
25. Кладницька Т., Мирончук В. Сучасні методи фінансового контролінгу для оптимізації витрат підприємства. Академічні візії, 2024. №38. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14635352> (дата звернення 01.11.2025р.)
26. Каплун В.С., Гуменюк М. Ю. Технології автоматизації фінансового контролінгу в умовах діджиталізації. Науковий вісник НУК, 2020. №5(4), 88–97. DOI: <https://doi.org/10.29012/nuuk.2020.005> (дата звернення 01.11.2025р.)
27. Ліщинська О.М. (2019). Фінансовий контролінг як інструмент для оптимізації витрат підприємства. Економіка підприємства, 2019 №16(1), 14–23. DOI: <https://doi.org/10.5679/ep.2019.014> (дата звернення 01.11.2025р.)
28. Мірошніченко О., Винниченко Н., Андрєєва Н. (2021). Розвиток обліку за центрами відповідальності в системі управління підприємством. Економіка та суспільство, 2021. №27. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-17> (дата звернення 02.11.2025р.)
29. Миронюк О.В. Облік витрат за центрами виникнення і сферами відповідальності – основа контролю за витратами. Збірник наукових праць Буковинського університету. Серія : Економічні науки. 2019. №5. URL: http://zbirnuk.bukuniver.edu.ua/issue_articles/13.pdf (дата звернення 02.11.2025р.)
30. Лепетан І.М. Організація управлінського обліку за центрами витрат у сільськогосподарських підприємствах. Агросвіт. 2019. № 3. С. 19-24
31. Берестецька О. Застосування концепції центрів відповідальності для управління витратами підприємства. Вісник Тернопільського національного

технічного університету. 2018. №11(43). URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/17918/5/Berestetska_stattya.pdf (дата звернення 02.11.2025р.)

32. Особливості систем калькулювання «Стандарт-Кост», «Директ-костинг і нормативного методу». URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-3237/> (дата звернення 02.11.2025р.)

33. Activity Based Costing (ABC). URL: <https://www.it.ua/products/zatraty-i-kontrolling/activity-based-costing> (дата звернення 02.11.2025р.)

34. Пашніна А.О. Формування облікової інформації в управлінському обліку в умовах використання інформаційно комп'ютерних технологій. Інтернаука, Економічні науки. 2019. №12. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2019-12-5431> (дата звернення 03.11.2025р.)

35. Мошковська О. А. Класифікація витрат та їх облік на підприємствах молокопереробної промисловості. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2019. №5(22). URL: www.easterneurope-ebm.in.ua (дата звернення 03.11.2025р.)

36. Бутинець Ф.Ф., Виговська Н.Г., Малюга Н.М., Петренко Н.І. Контроль і ревизія: підручник. Житомир. ПП «Рута», 2002. 544 с.

37. Труш В.Є., Чебан Т.М., Степанович Н.Я. Управлінський облік: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2007. 296 с.

38. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський облік на підприємствах з різними формами власності: навчальний посібник. Київ, А.С.К., 1997. 512 с.

39. Садовська І.Б., Божидарнік Т.В., Нагірська К.Є. Бухгалтерський облік: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 688 с.

40. Серікова Т.М., Понікаров В.Д., Кожанова Є.П., Оленко І.П. Облік, аналіз, аудит: навчальний посібник. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2003. 380 с

ДОДАТКИ

Додаток А

Фінансова звітність малого підприємства

Дата (рік, місяць, число)		2025	01	01
Підприємство	ТОВ «Хотінь-Хліб»	за ЄДРПОУ		
Територія	м.Калуш, Івано-Франківська область	за КАТОТТГ ¹		
Організаційно-правова форма господарювання	товариство з обмеженою відповідальністю	за КОПФГ		240
Вид економічної діяльності	Виробництво хліба та хлібобулочних виробів	за КВЕД		10.71

Середня кількість працівників, осіб 12

Одиниця виміру: тис. грн. з одним десятковим знаком

Адреса, вул. Хмельницького,
телефон 107.Форма N 1-
м

Код за ДКУД

1801006

1. Баланс
На 31.12.2024 р.

Актив	Код рядка	На початок звітнього року	На кінець звітнього періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000		
первісна вартість	1001	630	467
накопичена амортизація	1002	()	()
Незавершені капітальні інвестиції	1005		
Основні засоби:	1010		
первісна вартість	1011		
знос	1012	()	()
Довгострокові біологічні активи	1020		
Довгострокові фінансові інвестиції	1030		
Інші необоротні активи	1090	630	467
Усього за розділом I	1095		
II. Оборотні активи			
Запаси:	1100	500	430
у тому числі готова продукція	1103		
Поточні біологічні активи	1110		
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1125	220	310
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	1135		
у тому числі з податку на прибуток	1136		
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155		
Поточні фінансові інвестиції	1160	3	4,5
Гроші та їх еквіваленти	1165	15	6

Витрати майбутніх періодів	1170		
Інші оборотні активи	1190		
Усього за розділом II	1195	738	750,5
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200		
Баланс	1300	1368	1217,5
Пасив	Код рядка	На початок звітнього року	На кінець звітнього періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	600	600
Додатковий капітал	1410		
Резервний капітал	1415		
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	150	1381,7
Неоплачений капітал	1425	()	()
Усього за розділом I	1495	750	1981,7
II. Довгострокові зобов'язання, цільове фінансування та забезпечення	1595		
III. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	1600	618	235,8
Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями	1610		
товари, роботи, послуги	1615	110	26,9
розрахунками з бюджетом	1620	125	33
у тому числі з податку на прибуток	1621		
розрахунками зі страхування	1625		
розрахунками з оплати праці	1630		
Доходи майбутніх періодів	1665		
Інші поточні зобов'язання	1690	383	175,9
Усього за розділом III	1695	618	235,8
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700		
Баланс	1900	1368	1217,5

2. Звіт про фінансові результати
За 2024 р.

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	3700	3300
Інші операційні доходи	2120	25,4	20,1
Інші доходи	2240	13,2	9,7
Разом доходи (2000 + 2120 + 2240)	2280	3738,6	3329,8

Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	-2210,5	-2078,3
Інші операційні витрати	2180	-180,4	-140,7
Інші витрати	2270	-45,3	-38,2
Разом витрати (2050 + 2180 + 2270)	2285	-2436,2	-2257,2
Фінансовий результат до оподаткування (2280 - 2285)	2290	1302,4	1072,6
Податок на прибуток	2300	-90,7	-75,1
Чистий прибуток (збиток) (2290 - 2300)	2350	1211,7	997,5

Додаток Б

Елементи операційних витрат

Назва рядка	Код рядка	За	
		звітний період, тис. грн	аналогічний період попереднього року, тис. грн
Матеріальні затрати	2500	1056,9	1017,7
Витрати на оплату праці	2505	812,0	748,0
Відрахування на соціальні заходи	2510	178,6	164,6
Амортизація	2515	163,0	148,0
Інші операційні витрати	2520	225,7	178,9
Разом	2550	2436,2	2257,2

Додаток В

**Розширена структура та динаміка витрат підприємства
за 2023-2024 рр.**

Статті витрат	Роки, тис. грн.		Структура витрат, %		Відхилення	
	2023	2024	2023	2024	Абсолютне, тис. грн.	Відносне, %
Борошно, дріжджі, інша сировина	856,8	827,7	38,0	34,0	-29,1	96,6
Електроенергія та газ	109,6	179,2	4,9	7,4	69,6	163,5
Оплата праці	748,0	812,0	33,1	33,3	64,0	108,6
Соціальні відрахування	164,6	178,6	7,3	7,3	14,0	108,5
Амортизація	148,0	163,0	6,6	6,7	15,0	110,1
Пакувальні матеріали	51,3	50,0	2,3	2,1	-1,3	97,5
Транспортні витрати	109,5	120,5	4,8	4,9	11,0	110,0
Інші витрати	69,4	105,2	3,0	4,3	35,8	151,6
Загальні витрати	2257,2	2436,2	100	100	179,0	107,9